

MÓWIĄCE ZNAKI WŁADZY

**Materiały edukacyjne
dotyczące książąt opolskich
i ich fundacji**

Justyna Sowińska
Aleksandra Starczewska-Wojnar

OPOLE 2022

SPIS TREŚCI

3	—	Wprowadzenie
5	—	Bolesław II
6	—	Władysław II Opolczyk
7	—	Księżna Eufemia
8	—	Bolko (Bolesław), Bernard, Jan Kropidło
9	—	Jan II
10	—	Magdalena
11	—	Mikołaj II
12	—	Franciszkanie w Opolu
13	—	Jan II
14	—	Scenariusz 1 „Czy Jan II Dobry był dobrym władcą Śląska?”
21	—	Karty pracy do Scenariusza 1
40	—	Scenariusz 2 „Dlaczego książęta fundowali kościoły i klasztory na Śląsku?”
45	—	Karty pracy do Scenariusza 2
63	—	Bibliografia
64	—	Oferta edukacyjna

WPROWADZENIE

**Szanowni Państwo Nauczyciele,
oddajemy w Państwa ręce nowe wydawnictwo edukacyjne
Archiwum Państwowego w Opolu poświęcone dziejom
średniowiecznego Śląska, które możemy odtworzyć m.in.
na podstawie pieczęci przytwierdzonych do dokumentów.**

Znaki pieczętne nie tylko utrwalają wizerunek przypisany władcy, ale również są nośnikiem opowieści o ludziach, których życie i rola odegrana w historii zapisane zostały w źródłach przechowywanych w Archiwum Państwowym w Opolu. Prezentowane w niniejszej publikacji dokumenty są kolejnym zaproszeniem do wspólnie przeżywanej przygody z teraźniejszością, nabierającej sensu poprzez to, co minione.

Postaci, które miały wpływ na rozwój Opoli i ziemi opolskiej, przedstawione zostały poprzez ich dokumenty i pieczęcie pochodzące ze skarbca naszego Archiwum Państwowego w Opolu.

Materiały wzbogaciliśmy podcastami z udziałem prof. dr hab. Anny Pobóg-Lenartowicz, która z pasją i ogromną znajomością tematu opowiada o średniowiecznym Opolu i bohaterach tamtych czasów.

Nie zapomnieliśmy też o najmłodszych odbiorcach naszej publikacji – specjalnie dla nich przygotowane zostały bajki inspirowane autentycznymi wydarzeniami i osobami związanymi z dziejami Opoli.

Biogramy postaci opracowano na podstawie publikacji „Opolanie znani i nieznani. Średniowiecze” pod redakcją Anny Pobóg-Lenartowicz oraz „Opole. Dzieje i tradycja” pod redakcją Bernarda Linka, Krzysztofa Tarki i Urszuli Zajączkowskiej. Bajki przygotowały: Małgorzata Iżykowska i Małgorzata Blach-Margos. Bohaterom swoich głosów użyczyli: Małgorzata Blach-Margos, Maria Leśniowska, Justyna Sowińska i Tomasz Heller.

Opracowany materiał archiwalny, stanowiący katalog wystawy, uzupełniają dwa scenariusze lekcji: „Czy Jan II Dobry był dobrym władcą Śląska?” oraz „Dlaczego książęta fundowali kościoły i klasztory na Śląsku?”

...nie ucboli gung slysseti budu. Ze pomevady Nayaswecgss
...ste a Glesse kucere ze pan nase unlostury az dosie
...wedy naydne sobie. meialu przuzum a cmlunon zposlu
...pruzochylin gung a ucb Czery a ucb polaly a ucb
...sse. na sstodu a staru gebo t m^{ti}. a gebo t m^{ti} po
...wecho podezzenie egiti a gebo t m^{ti} t sobie zase
...a Chubugem pod nassy gni. kuzestanski wicem a tlo
...alawste m^{ti} toho porwim a Lawaram walozto prawer
...arame yalo gum wicem poddam gebo t m^{ti} spuel
...wssym kuzeststram a panstwin nassyw wzdrygby
...wranj am kuzym boli gum gebo t m^{ti} neprate
...eme zgerame am tayne pod yalowan boli kuzem
...talowym wssem wedle gebo t m^{ti} polady nassy
...ste m^{ti} wssem Sylam nassyw bramti a kag
...Zamby gwesta gwestegta tynze a kuzestserne
...ch gebo t m^{ti} pnska a przugret chychi bez rad
...g t m^{ti} ludy a wolassze Sluzebne a woldnerze
...nasse wssygh radn. wzdrygby przugnen a wprnstu
...a budu. X gestli zeby na gebo t m^{ti} pan
...Cehdy Nayaswecgsssemu kuzeti a panu
...em a Diedignem g t m^{ti} potombu. a panu
...m^{ti} za nasseho praweho a Diedigneho pana m
...renydy rownie yalo gebo t m^{ti} tez gebo nawe
...tele X dle dolonaliegssseho a gysseho Glibu a
...hugem a to zgednati Chubugem. ze y Wswrezena
...m^{ti} gwesta kuzeststwo zemany gman
...g a listy swym te wssem wicem swobnoszere
...eged nasse kuzezeg wofnalisme stonnto lch

Dokument Jana i Mikołaja z 1490 r.,
Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/22/21

My, Bolesław [II], książę Śląska i pan na Opolu, dla większej pomyślności i dobrobytu miasta naszego Opola nadaję mu takie prawa i wolności, jakie obowiązują w mieście Środzie. Uczyniłem to w obecności: sędziego Nynogneusa, Frederica Stanisa, Friscona Stange, Piotra Colemosa, Jana, sołtysa Nowej Wsi i rektora Jana.

Działo się 6 lipca 1327 r., w poniedziałek, w oktawie święta Apostołów Piotra i Pawła.

BOLESŁAW II

znany także jako Bolko II opolski, urodził się ok. 1300 r. W latach 1313–1323 wraz z bratem Albertem rządził w Opolu i Strzelcach. Od 1323 r. był samodzielnym księciem opolskim.

W swoich rządach w księstwie opolskim Bolko II skupił się na działalności gospodarczej, lokując wiele miejscowości na prawie niemieckim i dbając o rozwój handlu, rzemiosła, a także o stan dróg i bezpieczeństwo podróżnych. Uzyskane dzięki swej gospodarności fundusze wykorzystał na wykup w 1351 r. Byczyny i Kluczborka oraz Sławięcic.

Za jego czasów doszło do rozbudowy zamku na Ostrówku, m.in. wybudowano stajnie mogące pomieścić nawet 80 koni.

Bolko II szczególnie upodobał sobie klasztor franciszkanów w Opolu. To w czasie jego panowania doszło do poświęcenia nowej świątyni. Znajdująca się w kościele kaplica św. Anny stała się nekropolią Piastów opolskich. Tam też po śmierci 21 czerwca 1356 roku książę został pochowany.

Prawo średzkie powstało w XIII w. w Środzie Śląskiej jako odmiana prawa niemieckiego. Na prawie średzkim lokowano wiele miast i tysiące wsi. Szczególną rolę prawo to odegrało w XIII i pierwszej połowie XIV w., stanowiąc próbę przystosowania prawa niemieckiego do polskich warunków i potrzeb. Opole przyjęło prawo średzkie, uzyskując dnia 6 lipca 1327 r. przywilej od księcia Bolka II. Według prawa średzkiego w mieście rządził sołtys lub wójt dziedziczny wraz z ławnikami, a miasto posiadało ograniczoną autonomię i sądownictwo. Wójt dysponował ograniczonymi kompetencjami w zakresie prawa karnego, m.in. nie wolno mu było rozpatrywać spraw o rozbój, gwałt, podpalenie i najście na dom. Opole stosowało prawo średzkie przez ćwierć wieku.

Miejsce wystawienia dokumentu nie zostało podane.

Prawdopodobnie było to Opole.

Dokument spisany po łacinie na pergaminie o wymiarach 34,5 cm na 16,8 cm.

Na dole zakładka z oczkami do przywieszenia pieczęci.

Pieczęć przywieszona na zielono-różowym

lub zielono-żółtym jedwabnym plecionym sznurze, z naturalnego wosku pszczelego.

Obecnie zarówno pieczęć, jak i sznur mają kolor brunatny.

Grubość pieczęci 12 mm, średnica 65 mm. Z tyłu odciski palców.

Jest to tak zwana pieczęć pieszka. Wizerunek: książę w zbroi, stoi na tle murów obronnych, w prawej ręce trzyma miecz, oparty o prawe ramię, na lewej tarcza z orłem.

Legenda: S. BOLESŁAI. SECUNDI. DEI GRACIA. DEI.

GRACIA. DUCIS. OPOLIENSIS (pieczęć Bolesława II, z Bożej łaski księcia opolskiego).

Akta miasta Opola, sygn. 1

My, Władysław [II] i Bolesław [III], książęta opolscy, oraz rada miejska Opola ustalamy, że właściciele niezabudowanych miejsc przeznaczonych pod zabudowę, znajdujących się w granicach miasta, mają obowiązek je zagospodarować, a jeśli tego nie uczynią, po upływie jednego roku każdy, kto wyrazi taką wolę, może wybudować na takim placu budynek tak, jakby teren ten należał do niego.

Działo się w Opolu,
26 marca 1365 r.

WŁADYSŁAW II OPOLCZYK

urodził się pomiędzy 1326 a 1330 r. w Opolu, na zamku na Ostrówku. Był najstarszym synem księcia opolskiego Bolka II i Elżbiety świdnickiej, wnuczki Władysława Łokietka.

Jeszcze za życia ojca Władysław wyjechał na Węgry, by tam zyskać obycie i doświadczenie polityczne. Po śmierci Bolka II w 1356 r. Władysław został władcą niewielkiego księstwa opolskiego poddanego zwierzchnictwu czeskiemu. Karierę polityczną rozpoczął w połowie lat sześćdziesiątych XIV w., wiążąc ją z dworem króla węgierskiego Ludwika Andegaweńskiego. W jego imieniu uczestniczył w wielu ważnych misjach dyplomatycznych. W 1364 r. Władysław wziął udział z ramienia Węgier w zjeździe władców w Krakowie, zorganizowanym z okazji otwarcia Akademii Krakowskiej.

Służba Andegawenom zaowocowała bardzo szybko – już na początku 1367 r. Ludwik mianował Władysława palatynem, co uczyniło księcia opolskiego najważniejszym po królu człowiekiem w państwie.

Ponieważ w rodzimym zamku na Ostrówku mieszkał jego brat Bolko z rodziną, Władysław postanowił wybudować dla siebie nową siedzibę. To z jego inicjatywy i za jego pieniądze stanął na opolskiej „górcie” zamek zwany wówczas „nowym”, a później „górnym”. Książę zadbał także o sąsiadujących z zamkiem dominikanów, dla których wybudowano murowany kościół i nowe zabudowania klasztorne. To dzięki niemu na opolskim Rynku stanął ratusz. Prawdopodobnie za jego pieniądze powstały w kościele franciszkanów nagrobki jego ojca i dziada, wykonane w warsztacie mistrzów Parlerów z Pragi.

Władysław jako książę opolski doprowadził do podpisania układu 22 miast, zapewniającego rozwój handlu, utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa na drogach, zwalczanie rozbojów. Był to pierwszy w historii „związek miast księstwa opolskiego”.

Władysław należał do najbardziej hojnych fundatorów swoich czasów. Największą sławę zapewniła mu fundacja klasztoru paulinów na Jasnej Górze.

Książę miał dwie żony, z którymi doczekał się wyłącznie córek. Zmarł 8 lub 18 maja 1401 r. w Opolu. Został pochowany pod kaplicą św. Anny w kościele Świętej Trójcy przy klasztorze franciszkanów w Opolu.

Bolko III był najmłodszym synem Bolesława II. Po śmierci ojca w 1356 r. objął władzę w stołecznym Opolu. Z jego inicjatywy w kaplicy św. Anny w kościele franciszkanów stanęły nagrobki Bolka I i Bolka II.

Rada miejska w średniowieczu była organem samorządowym miasta lokowanego na prawie niemieckim. Sprawowała bieżący zarząd, do jej kompetencji należało sądownictwo (dzielone z ławą sądową), a także prawodawstwo. Składała się z burmistrza i rajców.

Pierwsza rada opolska pojawiła się w dokumencie z 1287 r. wystawionym przez księcia Bolka I. Z pewnością rada działała też w pierwszym 20-leciu XIV w., gdyż w 1327 r. rajcy zwrócili się do Środy Śląskiej o pouczenie prawne z zakresu kompetencji wójta i rady. Prawdopodobnie doszło do sporów między radą a wójtem, które w ten sposób próbowano rozwiązać. Z treści pouczenia wydanego 24 czerwca 1327 r. wynika, że rada miała decydować w sprawach administracji targowej, rozstrzygając o miarach, wagach i handlu żywnością.

Za panowania Władysława II i Bolesława III przebudowie uległo centrum Opola. Po pożarze, który dotknął miasto w 1351 r., wiele domów było zniszczonych i opuszczonych. Z tego też powodu w 1365 r. książęta Bolesław III i Władysław polecieli właścicielom działek zagospodarować je w ciągu roku pod groźbą przekazania ich osobom, które zdecydują się postawić na nich dom. Proces porządkowania przestrzeni miejskiej trwał przez kilka następnych lat. Jeszcze w 1376 r. książę Władysław upoważnił radę miejską do swobodnego dysponowania tymi działkami, które w ciągu sześciu tygodni nie zostaną zabudowane. Niewykluczone, że wszystkie te działania były częścią większego planu, związanego z budową pierwszej siedziby władz miejskich w Opolu – ratusza.

Dokument spisany po łacinie na pergaminie o wymiarach 22,5 cm na 12,2 cm z zakładką na dole, ze szparami służącymi do przeplecenia pasków pergaminu do mocowania pieczęci. Końcówki pasków wychodzą z dołu i boku każdej pieczęci. Pieczęć przywieszona na podwójnych paskach pergaminu.

Materiał – wosk naturalny (dziś określane jako jasnobrunatny):

1. Pieczęć księcia Władysława II o średnicy 3 cm
Legenda: S. LADISLAI. DUCIS. OPPOLIENSIS.

Wizerunek: hełm garnkowy, a nad nim paw z rozwiniętym ogonem

2. Pieczęć księcia Bolesława III o średnicy 3 cm.
Wizerunek (pieczęć pieszka): książę stoi w zbroi, w tle mury obronne, w prawej ręce trzyma miecz oparty o ramię, w lewej – tarczę z orłem

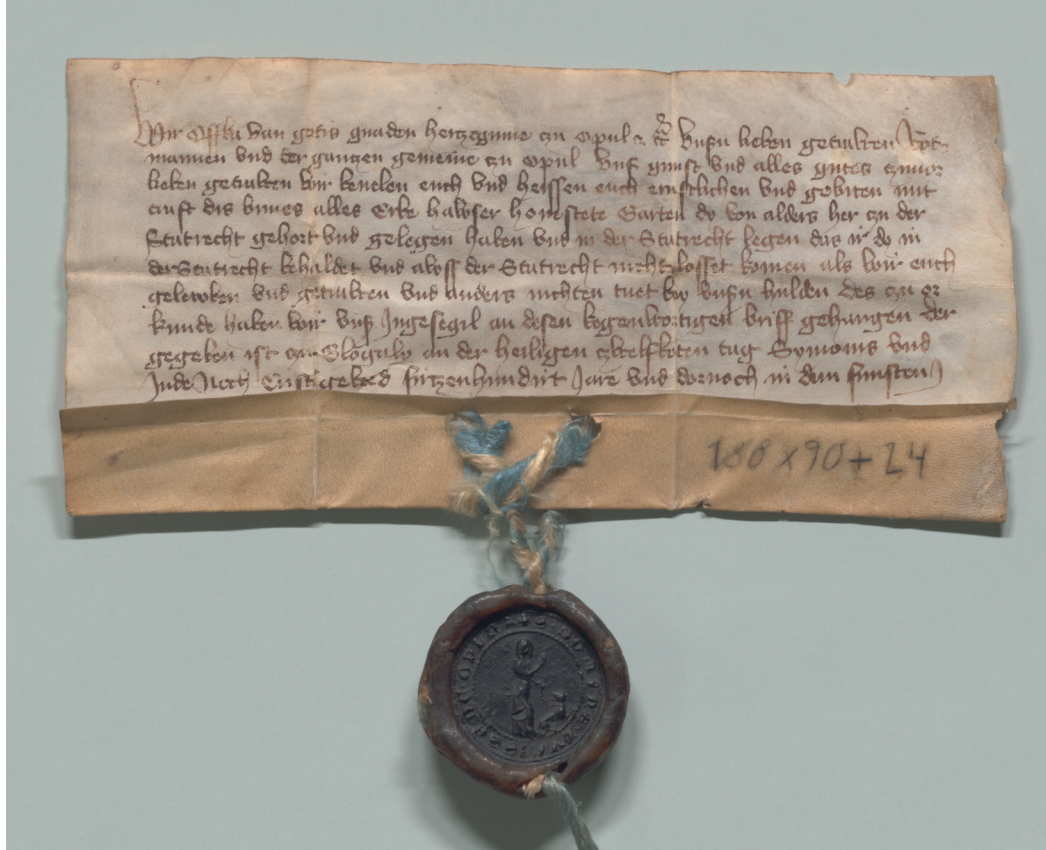
Legenda: S. BOLCONIS. TERT. DUCIS. OPPOLIENSIS

3. Pieczęć miasta Opola o średnicy 3,8 cm
Wizerunek: pół orła i pół krzyża (herb Opola), skrzydło orła o 4 piórach, ramiona krzyża zakończone listkami koniczyny, na górze gwiazdka.
Legenda: S. NOVUM. MINUS. CIVITATIS. OPPOLIENSIS

Akta miasta Opola, sygn. 2

Bajka >>>

My, Ofka, księżna w Opolu, zakazuję radzie miejskiej Opola sprzedaży placów, ogrodów i innych terenów, które od dawien dawna należały do miasta i podlegały prawom miejskim.

Działo się w Głogówku,
15 lipca 1405 r.

KSIĘŻNA EUFEMIA

zwana Ofką była córką księcia mazowieckiego Siemowita III i jego pierwszej żony, księżniczki opawskiej Eufemii.

Swoje imię, pochodzące z języka greckiego i oznaczające „dobrą wróżbę”, otrzymała po matce i ciotce.

Księżna Eufemia była drugą żoną księcia opolskiego Władysława Opolczyka, lecz pozostawała w cieniu swojego wpływowego męża, nie angażując się w sprawy polityczne. Książę jednak zawsze liczył się z jej zdaniem, czyniąc ją swoją cichą doradczynią oraz darząc ją ogromnym szacunkiem. W dokumentach bardzo często pojawiała się obok męża, a po jego śmierci otrzymała godziwą oprawę wdowią.

Pieczęć księżnej Ofki ma średnicę 4 cm i zawieszona jest na żółto-niebieskim jedwabnym sznurze. Księżna prawą rękę wznosi ku górze, a lewą prowadzi na smyczy lwa. Lew, symbolizujący odwagę, siłę i majestat, był często obecny na pieczęciach książąt piastowskich, zwłaszcza mazowieckich. A z tej dzielnicy księżna opolska się wywodziła.

Dokument spisany po niemiecku na pergaminie o wymiarach 18,8 cm na 8,8 cm.

Na dole zakładka z oczkami do przywieszenia pieczęci. Pieczęć przywieszona na sznurze żółto-niebieskim, o średnicy 4 cm. Wosk zielony na talerzu z wosku naturalnego (dziś – kolor brązowy).

Kolor zielony uzyskiwało się poprzez dodanie grynszpanu (tlenek miedzi) lub malachitu (węglan miedzi); kolor brązowy – przez dodanie smoły. Kolor zielony zwykle używany był dla dokumentów wieczystych.

Jest to tzw. pieczęć stojąca kobięca: postać kobiety z jedną ręką podniesioną, w drugiej trzymająca smycz ze skaczącym psem lub lwem.

Legenda: S. DOMINE. DVCISSE. DE OPLN

Akta miasta Opola, sygn. 8

My, Bolesław [IV] i Bernard, książęta i panowie na Opolu, potwierdzamy, że rajcowie, ławnicy, przysięgli, starszyzna oraz całe miasto Opole sprzedali, za naszą wiedzą i zgodą, należące do ratusza 23 grzywny za wiardunek (1/4 grzywny) rocznego czynszu księciu Janowi, biskupowi wrocławskiemu i panu na Opolu, naszemu kochanemu bratu, który czynsz kupił z przeznaczeniem dla konwentu ojców dominikanów na Górze w Opolu.

Działo się w Opolu na nowym zamku, 23 maja 1420 r.

Dokument spisany po niemiecku na pergaminie o wymiarach 32,4 cm na 11,8 cm z zakładką na dole ze szparami do przeplecenia pasków pieczęci. Pieczęcie przywieszono na podwójnych paskach pergaminowych, z ciemnozielonego wosku, częściowo zniszczone.

1. Pieczęć księcia Bolesława o średnicy 2 cm, widoczny hełm, a nad nim orzeł, tło zdobione oraz fragment legendy: „BOLCONI DUCIS”
 2. Pieczęć księcia Bernarda o średnicy 3 cm, umieszczona w misce. Wizerunek: tarcza ukosem leżąca, na niej orzeł, na hełmie także orzeł, wokół labry; fragment legendy: S. BERNHARDI. DUCIS. OPOLIEN.
- Pieczęć w misce wykonywano się w dwóch etapach. Najpierw z naturalnego wosku formowało się na kształt pieczęci misę, w której umieszczano się paski pergaminu, na których zostanie przywieszona pieczęć. Następnie nakładano cieńszą warstwę (w innym kolorze, tu ciemnozielonym), w której odciskano tłok. Akta miasta Opola, sygn. 10

BOLKO (BOLESŁAW)

urodził się pomiędzy 1363 a 1367 r. Był drugim synem księcia opolskiego Bolka III i Anny.

W chwili śmierci ojca w 1382 r. był jeszcze małoletni, dlatego znalazł się pod opieką starszego brata, Jana Kropidły i stryja Władysława Opolczyka. W 1400 r. Bolko IV i jego brat Bernard postanowili podzielić się spadkiem. Pierwszy otrzymał księstwo opolskie, drugi zaś został księciem niemodlińskim i strzeleckim.

Bolko IV od 1398 r. był żonaty z Małgorzatą, hrabianką Gorycji, z którą doczekał się czterech synów oraz córki. Książę zmarł 6 maja 1437 r. i został pochowany w miejscowej nekropolii Piastów, kościele franciszkanów w Opolu.

BERNARD

urodził się pomiędzy 1374 a 1378 r. Był czwartym, najmłodszym synem księcia opolskiego Bolka III i Anny.

W latach 1396-1400 wraz z bratem Bolkiem IV był księciem opolskim. Z małżeństwa z Jadwigą Melsztyńską doczekał się dwóch córek: Jadwigi i Anny. Zmarł 2 lub 4 kwietnia 1455 r.

JAN KROPIDŁO

był najstarszym synem Bolka III. Przydomek „Kropidło” otrzymał z powodu gęstych i kręconych włosów, którymi miał potrząsać jak kropidłem.

Jan został przeznaczony do kariery duchownej i w ciągu swojego życia uzyskał szereg beneficjów kościelnych. Otrzymał staranne wykształcenie, studiując m.in. na uniwersytecie w Bolonii. W wieku zaledwie 20 lat został biskupem poznańskim. Później obejmował kolejno biskupstwa: wrocławskie, kamienieckie i chełmińskie. Mimo licznych obowiązków i podróży nie zaniedbywał rodzinę-go Opola. U schyłku życia osiadł na zamku górnym. Swoją okazałą majątek przeznaczył na rozwój miasta. W 1421 r. przekazał 600 grzywnien groszy praskich na rzecz Opola z zastrzeżeniem, że odsetki od tej sumy mają być przeznaczane na budowę murowanych domów. Niewiele mniejszy legat zapisał na cel założenia nowego szpitala, a osobno wyznaczył sumę na posagi dla ubogich córek mieszczzańskich. Był też dobrodziejem opolskich dominikanów. Ich kościół obrał też na miejsce swojego pochówku. Cenił polowania z sokolami. Jego ulubionym trunkiem było piwo. Odznaczał się elokwencją i błyskotliwym poczuciem humoru.

Kościół na Górze, pochodzący z X wieku, według legendy został wybudowany w miejscu głoszenia żarliwych kazań przez św. Wojciecha. W latach 1254-1295 pełnił funkcję kościoła parafialnego, a następnie do 1810 roku należał do dominikanów, sprowadzonych do Opola w XIII w.

Bajka >>>

My, Jan i Mikołaj [II], książęta śląscy, na Opolu, Głogówku poświadczamy, że stawiała się przed nami Dorota Pilchwicowa, a my na jej prośbę potwierdziliśmy dokument księżnej Offki, wydany w Głogówku 2 czerwca 1418 r., w którym księżna potwierdza, że Anna Barbara Jadwiga Fojt z Opola zapisała dzieciom Mikołaja Goselwica połowę swojego majątku w Sowczycach, z wyjątkiem kilku czynszów i 2 łany pola w Zakrzowie pod Opolem. Na tej podstawie potwierdzamy prawo Doroty Pilchwicowej do połowy wspomnianej wsi Sowczyce.

Działo się w Opolu,
5 czerwca 1480 r.

Świadcami tego byli: Jan Wrbenksy marszałek, Mikulasz Szwarzowsky, Jan Grotowski zwany Laszke, Fredyk Landskron, Christof Czechowski, Mikulasz Szywaldsky i pan Jakub Wierusz, kanonik opolski, któremu dokument ten polecono spisać.

JAN II

urodził się ok. 1460 r. Rządy w księstwie opolskim objął po śmierci ojca i najstarszego brata Ludwika w 1476 r.

Początkowo sprawował władzę wspólnie z młodszym bratem, Mikołajem II. Wkrótce jednak bracia podzielili się władzą w ten sposób, że Jan objął rządy w Opolu, Strzelcach i Brzegu, zaś Mikołaj w Niemodlinie. Podział ten był jednak tylko formalnością, gdyż obaj bracia w dalszym ciągu współdecydowali o losach całego księstwa.

Bracia rządili księstwem dość zgodnie. Ich terytorium należało w tym czasie do najrozleglejszych na Śląsku i ciągle było powiększane. Dzięki układowi z księciem Janem raciborskim uzyskali obietnicę przejścia po nim księstwa raciborskiego. U schyłku XV w. do Opola przyłączyli okręg gliwicki i Toszek.

Wspólne rządy trwały do 1497 r., kiedy to Mikołaj II zginął tragicznie. Od tego momentu Jan, nazywany później Dobrym, został jedynym i ostatnim księciem opolskim. Jan II nigdy się nie ożenił i nie miał następców. Ostatni opolski Piast umarł bezpotomnie 27 marca 1532 r. w Raciborzu, a został pochowany w kościele św. Krzyża w Opolu.

Po jego śmierci księstwo opolsko-raciborskie dostało się w całości w ręce Jerzego Hohenzollerna.

Dokument spisany w języku niemieckim na pergaminie o wymiarach 38 cm na 34,8 cm z zakładką na dole, ze szparami do przeplecenia pasków pergaminowych do mocowania pieczęci.

Pieczęcie przywieszzone na paskach pergaminowych:

1. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm
Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie taki sam orzeł, po bokach labry.
Legenda: S. JOHANNIS. DEI. G. DUCIS OPOLIEN.
2. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm
Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie orzeł wlatujący.
Legenda: S. D. NICOL. DUCIS. OPOL.
Akta miasta Opola, sygn. 19

<<< Bajka

My, Magdalena, księżna i pani na Opolu oraz my, Jan i Mikołaj, księżęta na Opolu i Głogówku poświadczamy, że stawili się przed nami rajcowie miasta Opola i przedłożyli nam swoje stare prawa, zawierające postanowienia, że każdy dom i każdy plac w Opolu, które przez sześć tygodni pozostają opuszczone, od których nie płaci się należności do zamku czy też z tytułu stróżowania, mogą być przez radę miasta zabrane, a następnie odbudowane, sprzedane lub na korzyść miasta użytkowane. My zaś prawa te na prośbę rady miasta niniejszym potwierdzamy.

Działo się w Opolu
28 sierpnia 1480 r.

Obecni przy tym byli: Jan Proskowsky, Jan Grotkowsky, Jakub Szelerzowsky, Fredrych Landskron, Christof Czachowsky, Mikulasz Szywaldzky i pan Jakub Wierusz, kanonik opolski.

MAGDALENA

ostatnia księżna księstwa opolskiego, pochodziła ze znamienitego rodu książąt legnicko-brzeskich.

W 1442 r. została żoną Mikołaja I opolskiego, z którym doczekała się liczного potomstwa: 5 córek – Machna, Elżbieta, Magdalena, Katarzyna, Elekta (?) i 5 synów – Ludwik, Jan, Mikołaj, Bolesław, Bernard. Magdalena przeżyła swojego męża, zmarłego w 1493 r. Na krótko objęła rządy w księstwie opolskim, by następnie przekazać je synom. Nie chcąc podziału ziem zdecydowała, że Jan i Mikołaj będą sprawowali władzę jako bracia niedzielni. Księżęta Jan i Mikołaj kontynuowali proces jednoczenia ziem rozpoczęty przez ich ojca w połowie XV w. W wyniku tych działań ich władztwo stało się jednym z największych na Śląsku. Bracia umiejętnie operowali finansami księstwa. Sprzedawali, kupowali ziemie i majątki, inwestowali w różne przedsięwzięcia i zgromadzili ogromny kapitał. Pożyczali pieniądze księżętom i królom. Rządy Jana i Mikołaja jako tzw. braci niedzielnych rozpoczęły się w 1477 r. Księżna jednak nie wycofała się całkowicie z życia politycznego księstwa. Działania, jakich się podejmowała, uczyniły z niej sprawną negocjatorkę i dyplomatkę. Z biegiem czasu poświęciła się rozwojowi kulturalnemu i duchowemu mieszkańców ziemi opolskiej. Już wcześniej, jeszcze wspólnie z mężem w 1473 r. wzniesli w Opolu drewniany klasztor i kaplicę pod wezwaniem św. Barbary. Księżna przeżyła śmierć pięciorga swoich dzieci. Mimo tak liczного potomstwa Magdaleny i Mikołaja dynastia książąt opolskich wygasła. Magdalena zmarła 10 września 1497 r. Prawdopodobnie spoczęła obok swojego męża w kościele franciszkanów.

Księżna sygnowała wystawiane dokumenty własną pieczęcią przedstawiającą herb męzowski. Jedynym elementem ją różniącym był orzeł wyobrażony bez korony.

- Dokument spisany po niemiecku na pergaminie o wymiarach 40 cm na 23 cm z zakładką na dole.
- Pieczęcie przywieszzone na paskach pergaminowych.
1. Na czerwonym wosku w misce, o średnicy 5,4 cm
Wizerunek: w kole orzeł piastowski. Legenda: D. MAGDALENA. OPOLIEN.
 2. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm
Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie taki sam orzeł, po bokach labry.
Legenda: S. JOHANNIS. DEI. G. DUCIS OPOLIEN.
 3. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm
Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie orzeł wzlatający.
Legenda: S. D. NICOL. DUCIS. OPOL.
- Akta miasta Opola, sygn. 20

Podcast >>>

My, Jan i Mikołaj [II], książęta na Opolu, Górnym Głogowie [Głogówek] etc. wyjaśniamy i usprawiedliwiamy się przed Maciejem, królem węgierskim, jakobyśmy w księstwie swym utrzymywali emigrantów z Czech lub Polski, na szkodę jego królestwa. Przyrzekamy też zarówno sami, jak i wobec naszych potomków oraz naszych poddanych niezłomną wierność i przywiązanie dla domu królewskiego.

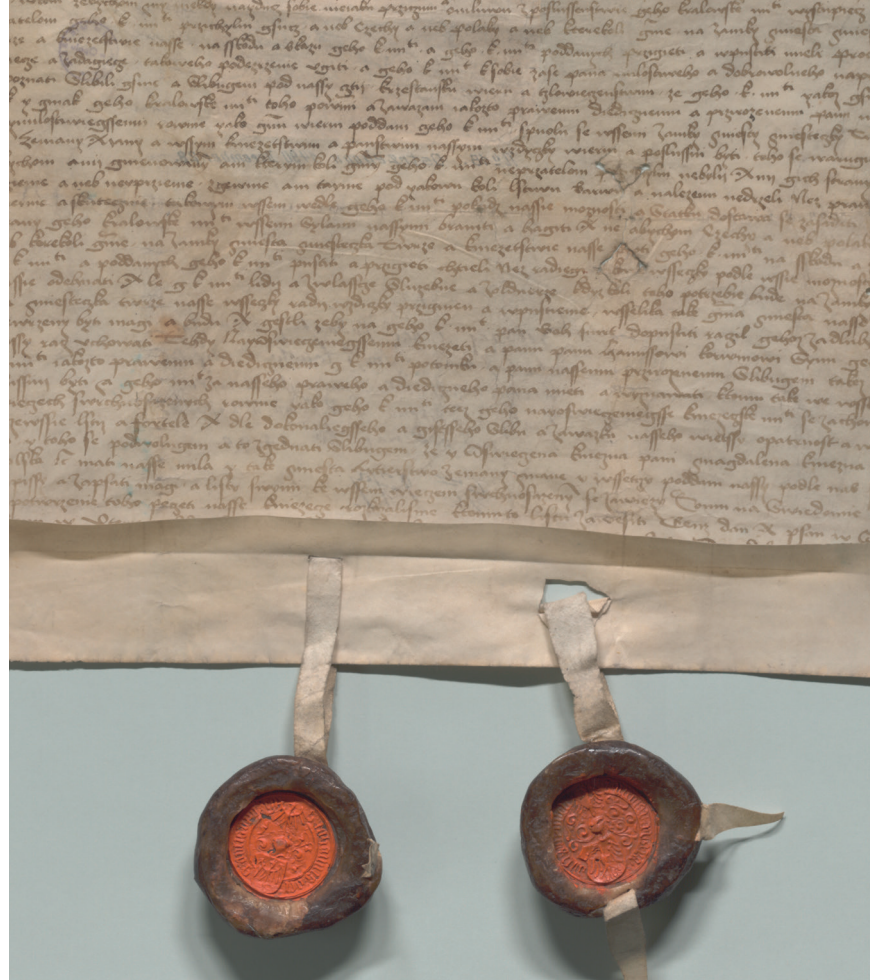
Działo się w Ostrzyhomiu [dzisiejsze Węgry], 24 stycznia 1490 roku.

Dokument spisany w języku czeskim na pergaminie o wymiarach 30 cm na 23 cm z zakładką na dole.

Pieczęcie przywieszzone na paskach pergaminowych:

1. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm
Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie taki sam orzeł, po bokach labry. Legenda: S. JOHANNIS. DEI. G. DUCIS OPOLIEN.
2. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm
Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie orzeł wzlatający.
Legenda: S. D. NICOL. DUCIS. OPOL.
Akta miasta Opola, sygn. 21

MIKOŁAJ II

brat Jana, zginął tragicznie w 1497 r. ścięty na rynku w Nysie.

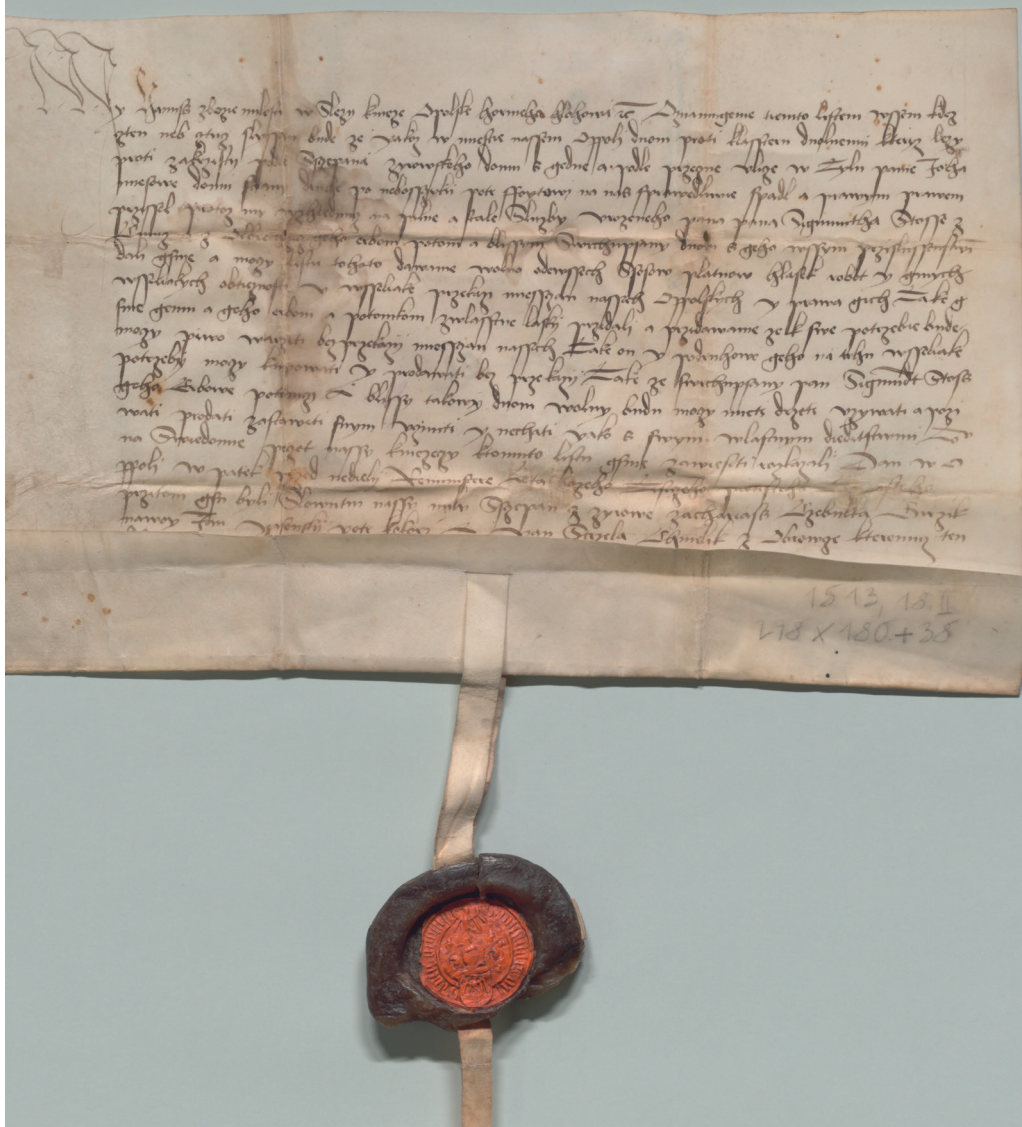
26 czerwca 1497 r. odbył się tam zjazd książąt śląskich, którego celem było ustalenie warunków złożenia hołdu Władysławowi Jagiellończykowi, królowi Czech. W trakcie obrad Mikołaj II zaatakował księcia cieszyńskiego Kazimierza oraz ranił biskupa wrocławskiego Jana Rotha. Dzięki pomocy mieszczan nyskich książę został schwytany przy użyciu sieci i osadzony w więzi. Następnego dnia nyski sąd lawniczy uznał Mikołaja winnym napaści na królewskiego starostę i biskupa oraz skazany na karę śmierci przez ścięcie mieczem. Wyrok został natychmiast wykonany. Po egzekucji ciało Mikołaja złożono w kościele, a trzeciego dnia przewieziono do Opola. Kondukt pogrzebowy wjechał do miasta przez Bramę Mikołowską, którą książę Jan kazał zamurować. Księcia pochowano w kościele franciszkanów. Bardzo uroczysty pogrzeb odbył się 6 lipca 1497 r.

Wydarzenie to miało związek wojnami, jakie toczyły się pomiędzy zwolennikami Władysława Jagiellończyka i Macieja Korwina. Maciej Korwin, zwany Sprawiedliwym, był królem Węgier, Chorwacji i Czech, a od 1474 roku sprawował władzę nad Śląskiem.

W 1479 r. Władysław Jagiellończyk i Maciej Korwin podpisali układ w Ołomuńcu, na mocy którego do Władysława należeć miały tylko same Czechy, natomiast Morawy, Łużyce i Śląsk przechodziły pod władzę Macieja. Maciej Korwin nakładał na miasta i szlachtę śląską ogromne podatki, odbierał siłą całe księstwa i rozdawał je swojej rodzinie i urzędnikom. Jan i Mikołaj także odczuli chciwość Macieja. Byli zmuszeni do świadczeń pieniężnych oraz w naturze. W 1487 r. król zaprosił obu braci na zjazd do Koźła, gdzie podstępnie ich uwięził i trzymał w niewoli tak długo, dopóki nie wypłacili mu okupu. Suma okupu była olbrzymia i wynosiła 15 tysięcy złotych węgierskich. Od tej pory książęta opolscy musieli się przed Maciejem tłumaczyć ze swoich poczynań. Na przykład 24 stycznia 1490 r. wystawili w Ostrzyhomiu dokument, w którym usprawiedliwiają się przed Maciejem, jakoby w księstwie swym utrzymywali czeskich i polskich emigrantów – nieprzyjaciół króla. Jednocześnie przyrzekają za siebie, za swoich potomków i za swych wasali niezłomną wierność domowi królewskiemu.

Podcast >>>

Ja Hanus [Jan Dobry], książę na Opolu i Górnym Głogowie [Głogówek], potwierdzam tytuł własności Zygmunta Stossa odnośnie domu Szczepana Żywowskiego, stojącego naprzeciw Dolnego Klasztoru [franciszkanów] w Opolu.

Działo się w Opolu,
18 lutego 1513 r.

Świadcami tego byli: Szczepan z Żywowej, Zachariasz Czebulka, Girzik Nawoy, Jan Jasensky, Piotr Kokorz, Jan Strzela Chmielik z Obrowca, któremu dokument ten przekazano.

W latach 1234-38 podjęto próbę osadzenia franciszkanów w Opolu, ale była to próba nieudana. Ostatecznie zakonnicy przybyli do Opolu w 1248 r.

Ich kościół był usytuowany najbliżej rynku, w miejscu, gdzie zwyczajowo w miastach śląskich znajdował się kościół parafialny. Świadczyło to o dużym uprzywilejowaniu franciszkanów i ich dobrych relacjach z książętami opolskimi. Klasztor i kościół uległy zniszczeniu w wyniku pożaru, który wybuchł w Opolu w roku 1307. Dwa lata później podjęto dzieło odbudowy obu obiektów. Klasztor został ukończony zapewne w trzeciej dekadzie XIV w. Poświęcenie nowego kościoła pw. Świętej Trójcy nastąpiło najpóźniej w 1359 r. Nowa świątynia, wybudowana w stylu gotyckim, od samego początku nabrała charakteru kościoła dworskiego. W 1516 roku, na mocy bulli papieża Leona X, książę Jan Dobry usunął z klasztoru franciszkanów, a na ich miejsce sprowadził bernardynów (obserwantów), którzy od roku 1473 mieszkali na przedmieściu Opolu.

Dokument spisany w języku czeskim na pergaminie o wymiarach 29,5 cm na 18,1 cm.

Pieczęć na czerwonym wosku w misce z wosku naturalnego, przywieszona na podwójnym pasku pergaminowym, o średnicy 5,5 cm.

Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie taki sam orzeł.

Legenda: S. JOHANNIS. DEI. G. DUCIS OPOLIEN.

Czerwony kolor wosku uzyskiwano dodając do wosku minię (tlenek ołowiu), cynober (siarczek rtęci), karmin (koszenila) lub glinę czerwoną (terra sigilata). Kolor ten zarezerwowany był zwykle dla monarchy lub innych uprzywilejowanych podmiotów.

Akta miasta Opolu, sygn. 23

<<< Podcast

My, Jan Dobry, z Bożej miłości na Śląsku książę opolski, Głogówka i Raciborza ogłaszamy wszystkim, którzy treść tego dokumentu usłyszą, że przybyli do nas czcigodni mistrzowie rzemiosła piekarzy w mieście naszym Opolu i usilnie nas prosili, abyśmy raczyli im potwierdzić ich prawa i wolności cechowe. My zaś, uznając słuszność ich prośby oraz z miłości do sług naszych, dokumentem tym na wieczną pamiątkę temuż cechowi piekarzy w mieście naszym Opolu statuty cechowe, jako niżej podane zostały, potwierdzamy. Obecni przy tym byli „stateczny rycerz, a słowutni panosse wierni nassy mili Dypranth Czetrys marssalek, Bernarth Dometsky starosta oppolsky, Sigmundt Laczno, Zacharyas Czebulka, Jan Janikowsky, Stanislaw Karlinsky, Girzyk Nawoy, kteremu ten list poruczono” [przekazano].

JAN II

Działo się w Opolu w poniedziałek po świętym... 1531 r.
[w miejscu daty pergamin uszkodzony]

dbając o gospodarczy rozwój swojego władztwa, wydawał liczne przywileje, z których największy rozgłos zyskał zawierający 72 artykuły Ordunek Górny z 16 listopada 1528 r.

Wydany w Opolu dokument był przywilejem gwareckim mającym na celu rozwój górnictwa kruszcowego, które w znacznym stopniu zasilało skarb książęcy. W zamian za przywileje dla miast i gwarków książę otrzymywał część zysków z kopalni. Wtedy również powstały m.in. Tarnowskie Góry, które dzięki temu przywilejowi stały się jednym z większych miast Górnego Śląska. Na rok przed swoją śmiercią w 1531 r. Jan II wydał też przywilej ziemski, w którym m.in. brał w obronę chłopów przed uciskiem ze strony szlachty (tzw. Przywilej Hanuszowy).

Początki cechu piekarzy w Opolu sięgają czasów średniowiecza. Należał on do najważniejszych i najzamożniejszych cechów w mieście. Obowiązkiem jego członków było zapewnienie mieszkańcom miasta wystarczającej ilości świeżego pieczywa na każdy dzień, a także gromadzenie zapasów mąki na czas wojny i nieurodzaju. W zamian za to otrzymali przywilej wyłącznego dysponowania rynkiem pieczywa; piekarzom spoza cechu nie wolno było sprzedawać swoich wyrobów w samym Opolu oraz w odległości mili od miasta. Sprzedaż pieczywa odbywała się w tzw. ławach chlebowych, czyli kramach, których liczba i przynależność były regulowane przez postanowienia statutów cechowych

Dokument spisany w języku czeskim, na pergaminie o wymiarach 55 cm na 33 cm. Na odwrocie dokumentu napis: „Pekarsky”. Pod zakładką napis: Stanislai de Karlin dicti Czopidlo manus (ręką Stanisława z Karlina zwanego Czopidło), czyli podpis osoby, która spisała ten dokument. Pieczęć na czerwonym wosku w misce z wosku naturalnego, przywieszona na podwójnym pasku pergaminowym. Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie taki sam orzeł. Legenda: S. JOHANNIS. DEI. G. DUCIS OPOLIEN. Akta miasta Opola, sygn. 26

Aby na każdą niedzielę chleb i żemły świeże na jatkach były pod karą funta wosku do cechu.
Jeśli któryś po trzykroć mały chleb lub żemły upiekł, ten przez miesiąc nie może wykonywać rzemiosła.
Gdyby piekarzowa żona mówiła rzeczy, które by rzemiosłu szkodę niosły, taki straci pół funta wosku kary do cechu.

Jeśli któryś nietrzeźwy w mieście był, taki ma zapłacić do cechu ćwierć halerza.
Ostatnie – aby nie przyjmować żadnego żonatego na naukę rzemiosła.
Na dowód troski naszej książęcej dla owego dokumentu pieczęć ku temu to pismu zawiesić rozkazaliśmy.
Dano w Opolu roku od narodzenia Syna Bożego 1531.

MÓWIĄCE ZNAKI WŁADZY

Materiały edukacyjne dotyczące książąt opolskich i ich fundacji.

SCENARIUSZ LEKCJI

„Czy Jan II Dobry był dobrym władcą Śląska?”

Czas trwania – 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 5-6 szkół podstawowych, proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć z historii jako rozszerzenie lekcji o dziejach Śląska.

Cele:

Po lekcji uczeń:

- zna podstawowe fakty z życia i działalności księcia Jana II Dobrego: wspólne rządy z Mikołajem, ostatni władca piastowski księstwa opolsko-raciborskiego
- potrafi wymienić dokonania księcia w rozwoju księstwa: polityka powiększania terytorium księstwa, przywilej Hanuszowy, ordunek górny
- identyfikuje miejsca w Opolu związane z księciem: katedra opolska, pomnik Jana Dobrego przed budynkiem Uniwersytetu Opolskiego przy ulicy Oleskiej
- posiada wiedzę o tym, że dokumenty dotyczące władców piastowskich przechowywane są w archiwach państwowych
- zna oraz rozumie pojęcia: ordunek górny, przywilej Hanuszowy, starosta krajowy, kanclerz ziemski, sąd ziemski, czynsz, wolnizna oraz potrafi ich użyć
- potrafi analizować źródła historyczne i opracowania

Środki dydaktyczne:

katalog oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania:

wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja

Rekapitulacja
wtórna

Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat historii Śląska w średniowieczu. Może użyć poniższego tekstu jako przykładowego, uproszczonego wykładu dla 11-12-latków.

Śląsk stał się dzielnicą seniora zgodnie z ustawą sukcesyjną wydaną przez Bolesława Krzywoustego, która weszła w życie w 1138 r. Dzielnicą senioralną miała zapewnić przewagę seniorowi, zwierzchniemu władcy Polski, najstarszemu członkowi dynastii Piastów, nad innymi książętami. Dzięki zasadzie senioratu podzielone państwo miało zachować jedność. Jednak zasada senioratu została szybko obalona, a Polska zaczęła się rozpadać na mniejsze niezależne księstwa. Granice księstw zmieniały się w wyniku toczonej wojny, a także małżeństw w rodzinach książęcych albo śmierci książąt, którzy nie mieli synów. W okresie rozbitcia dzielnicowego Polska nie tylko dzieliła się na coraz mniejsze księstwa, ale też traciła ziemie na korzyść sąsiadów. Pomorze Zachodnie uznało zwierzchność cesarstwa rzymskiego (II połowa XII w.). Księstwa śląskie stopniowo popadały w zależność od Czech (XIII w.). Brandenburgia zyskała ziemię lubuską. W I poł. XIII w. Śląsk był najlepiej rozwiniętą dzielnicą Polski. Rządził nim Henryk Brodaty, który odziedziczył Śląsk w 1201 r., a w kolejnych latach rozszerzył swoją władzę na księstwo opolskie, Małopolskę z Krakowem i część Wielkopolski. Dawne grody śląskie przekształciły się w miasta. Henryk Brodaty, którego żona Jadwiga wywodziła się ze znakomitego niemieckiego rodu, ściągał na Śląsk licznych osadników. Byli wśród nich zarówno ludzie z Polski, jak i z zagranicy, głównie z Niemiec. Przybysze karczowali lasy, na uzyskanym terenie zakładali wsie, a potem płacili czynsz, tzn. opłatę za użytkowanie ziemi, która należała do władcy. Pieniądze z czynszu zasilały skarbiec Henryka Brodatego. Henryk Brodaty kusił osadników zwolnieniem od czynszu – przez pierwsze kilka albo kilkanaście lat nie musieli wносить żadnych opłat do skarbcza książęcego. Czas ten określano jako wolniznę. Kolonizacja przez przybyszów z Niemiec nie ograniczała się do wsi. Wśród osadników było wielu zamożnych kupców i rzemieślników, którzy szybko zaczęli odgrywać ważną rolę we władzach miejskich. Kolonizacja niemiecka spowodowała znaczące zmiany: osadnicy wprowadzili osiągnięcia zachodniego rolnictwa, dzięki lepszym narzędziom i metodom rolniczym chłopcy wytwarzali więcej żywności. Niemcy lokowali wsie na prawie niemieckim, wymagało to spisania między księciem a mieszkańcami wsi umowy, która dokładnie określała prawa i obowiązki mieszkańców. Rozwinął się handel i gospodarka towarowo-pieniężna. Pojawiły się też konflikty między Polakami a niemieckimi osadnikami, głównie wynikające z nieznaności języka. Następcą Henryka Brodatego został jego najstarszy syn Henryk Pobożny, którego rządy zaczęły się w 1238 r. Odziedziczył po ojcu duże państwo (Śląsk, Małopolskę i Wielkopolskę), toteż chciał zjednoczyć całą Polskę i koronować się na króla Polski. Przeszkodził mu najazd Mongołów, zwanych w Europie Tatarami. W 1241 r. armia mongolska ruszyła na Węgry. Część oddziałów zaatakowała Polskę, żeby uniemożliwić polską pomoc dla Węgrów. Mongołowie zdobyli Sandomierz i wymordowali jego mieszkańców. Ludność Krakowa uciekła z miasta; Tatarzy zajęli je bez walki, spalili miasto, a potem ruszyli na Śląsk. Tam zastąpił im drogę Henryk Pobożny z innymi książętami i ich wojskami. Bitwa pod Legnicą (1241) zakończyła się klęską Polaków. Henryk Pobożny dostał się do niewoli i został natychmiast ścięty. Najazd mongolski spustoszył południową część Polski i rozbił państwo Henryków (Brodatego i Pobożnego). Próba zjednoczenia Polski przez Piastów śląskich zakończyła się niepowodzeniem. Przez następne kilkadziesiąt lat państwo pozostawało rozbite na księstwa. Śląsk podzielił się na kilkanaście księstewek, coraz bardziej zależnych od Czech.

W II poł. XIII w. nasiliło się pragnienie zjednoczenia kraju. Książęta dzielnicowi chcieli rządzić całym państwem, a nie słabym państwem. Kościół katolicki odczuwał problemy związane z tym, że granice księstw nie pokrywały się z granicami diecezji, co utrudniało administrowanie terenem. Chłopi i mieszczenie cierpieli i ponosili straty z powodu częstych wojen między księstwami.

Proces zjednoczenia Polski rozpoczął się pod koniec XIII w. W 1295 r. Przemysław II, pochodzący z wielkopolskiej linii dynastii Piastów, został koronowany na króla Polski. Choć Królestwo Polskie obejmowało tylko Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie, to jednak znowu istniało. Jego rządy trwały jednak krótko. W 1296 r. król Przemysław został zamordowany przez Brandenburczyków, niezadowolonych z planów zjednoczenia Polski. W 1300 r. na króla Polski został koronowany Wacław II, król Czech. Jego państwo obejmowało Wielkopolskę, Małopolskę i Pomorze Gdańskie. Po jego śmierci w 1305 r. i śmierci jego syna zadanie zjednoczenia państwa polskiego podjął się Władysław Łokietek. W 1320 r., w momencie koronacji, jego państwo obejmowało Wielkopolskę, Małopolskę i Kujawy. Państwo, które odziedziczył po nim jego syn Kazimierz, składało się już tylko z Małopolski i Wielkopolski. Jednak dzięki jego sprawnym rządóm powiększyło się o Kujawy i ziemię dobrzyńską oraz Ruś Halicką, a także inne ziemie zależne. Łącznie obszar państwa powiększył się za rządów Kazimierza Wielkiego przeszło dwukrotnie. Śląsk jednak przez cały ten czas pozostawał w zależności od Czech. Kazimierz Wielki zmarł bezpotomnie w 1370 r. Był ostatnim władcą z dynastii Piastów, rządzącej Polską przez ponad 400 lat.

Nauczyciel przedstawia ucznióm sytuację polityczną na Śląsku w XV w.

W XV w. rękach Piastów opolskich pozostawały cztery księstwa – niemodlińskie, strzeleckie (oba w posiadaniu Bernarda Niemodlińskiego), głogóweckie (w posiadaniu bratanka Bernarda, Bolka Husyty) i opolskie (w posiadaniu brata Bolka, Mikołaja I Opolskiego). Bernard zmarł nie pozostawiając potomka w 1455, a jego księstwa odziedziczył Bolko, który sam zakończył życie bezpotomnie pięć lat po stryju. Wtedy państewka niemodlińskie, strzeleckie oraz głogóweckie trafiły w posiadanie brata Bolka, Mikołaja I Opolskiego.

**Opracowanie
nowego
materiału**

Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 1. Prezentuje uczniom krótką notę biograficzną Jana Dobrego oraz pokazuje kopię drzewa genealogicznego Piastów śląskich autorstwa Johanna C. Lischki z ok. 1700 r., którego oryginał znajduje się w opolskiej katedrze. Drzewo kończy się na osobach Jana i Mikołaja, którzy umarli bezpotomnie. W ten sposób dobiegły końca rządy Piastów w księstwie opolskim. Nauczyciel pokazuje uczniom kopię dokumentu przechowywanego w Archiwum Państwowym w Opolu, pochodzącego z 1490 r. Dokument został wystawiony wspólnie przez braci, o czym świadczy podwójna pieczęć przyczepiona do pergaminu, gdyż do śmierci Mikołaja w 1497 r. sprawowali władzę jako „bracia niedzielni”. Miało to zapobiec podziałowi ziem oraz nakłonić braci do współpracy.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 2. Uczniowie czytają tekst o powiększaniu terytorium księstwa pod panowaniem Mikołaja i Jana, a następnie korzystając z kalendarium ważniejszych wydarzeń wpisują na mapie daty przyłączenia poszczególnych ziem do księstwa opolskiego.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 3.

Uczniowie zapoznają się z wydarzeniami, które miały miejsce w Nysie w 1497 r., gdzie Mikołaj, brat Jana, na zjeździe zaatakował księcia cieszyńskiego i biskupa wrocławskiego. Wydarzenie to należy rozpatrywać w kontekście sytuacji międzynarodowej, konfliktu między Władysławem Jagiellończykiem i Maciejem Korwinem oraz zależności politycznej Śląska. Śmierć Mikołaja II była nie tylko konsekwencją bezprecedensowej reakcji na zachowanie księcia, ale i przyczyniła się do zakończenia dynastii Piastów opolskich. Uczniowie oglądają grafikę J. Kossaka „Scena śmierci Mikołaja w Nysie”, zamieszczoną w „Tygodniku Ilustrowanym” z 1880 r., a następnie słuchają wypowiedzi prof. Anny Pobóg-Lenartowicz i wykonują zadania.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 4.

Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę górnictwa na Śląsku.

Tradycje górnictwa na Górnym Śląsku sięgają pierwszej połowy XII wieku. O rozwoju osadnictwa w tym rejonie decydowały jego warunki naturalne oraz możliwości eksploracji złóż srebra i ołowiu. Głównym ośrodkiem wydobywania i przetopu galeny był Bytom. Po odkryciu bryły kruszcu, w okolicach Tarnowic Starych powstała osada górnicza. W celu zachęcenia do pracy w miejscowej kopalni ludności i gwarków, książę opolski Jan Dobry nadał pierwszy przywilej, tzw. wolność górnictwa, w 1526 roku. Najważniejszym przejawem wolności górniczej było zwolnienie z opłacania podatków. Wykwalifikowani gwarkowie przybywali do Tarnowskich Gór z ośrodków górniczych znajdujących się w Bytomiu, Olkuszu, Kutnej Horze w Czechach oraz z Niemiec. Istotna dla funkcjonowania i rozwoju górnictwa była forma skodyfikowania prawa górniczego zawarta w ustawie „Ordunek górny”. W 72 artykułach zamieszczono podstawowe zasady funkcjonowania kopalń kruszczowych. Uczniowie wykonują polecenia.

Ogniwo lekcji

Objaśnienia

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 5.

Uczniowie zapoznają się z tekstem na temat przywileju Hanuszowego, który był bardzo nowoczesnym rozwiązaniem prawnym w czasach buntów chłopskich w Europie.

Uczniowie poznają podstawowe rozwiązania ustrojowe zawarte w przywileju oraz dowiadują się o herbie księstwa. Na tej podstawie rozwiązują zadania.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 6.

Uczniowie wcielają się w rolę przewodników po Opolu, oprowadzających turystów szlakiem Jana Dobrego. Wyjaśniają przydomek księcia, planują trasę wycieczki według własnego pomysłu.

Rekapitulacja pierwotna

Nauczyciel przedstawia polecenia:

- Wyjaśnij, dlaczego książę Jan dostał przydomek „Dobry”?
- Wskaż dwa/trzy argumenty na poparcie tezy, że książę „wyprzedzał swoją epokę”?
- Zaproponuj, w jaki sposób współcześnie możemy uczcić jego pamięć?

Pieczęć księcia Jana Dobrego
przy dokumencie z 1490 r.

Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/22/21

KARTY PRACY

**„Czy Jan II Dobry
był dobrym władcą
Śląska?”**

Karta pracy 1

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Książę Jan (występujący też w dokumentach jako Janusz) był synem księcia opolskiego Mikołaja I i jego żony Małgorzaty, córki księcia Ludwika brzesko-legnickiego. Urodził się między 1450 a 1460 r. Po śmierci starszego brata Ludwika oraz młodszych

braci Bolesława i Bernarda, Jan wraz z bratem Mikołajem objął władzę w księstwie opolskim. Posiadłości braci nie mogły być dzielone, a ich rządy miały być sprawowane wspólnie. Stan taki trwał do 1497 r.

Opracowano na podstawie: *Opole. Dzieje i tradycja*, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011; Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007.

Materiał numer 2 – drzewo genealogiczne opolskich Piastów

Wpisz numer, który odpowiada postaci Jana Dobrego –

Wyjaśnij, w jaki sposób odczytuje się drzewo genealogiczne, gdzie jest jego początek i koniec.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wyjaśnij, dlaczego drzewo kończy się w sposób widoczny na obrazie.

.....

.....

.....

.....

.....

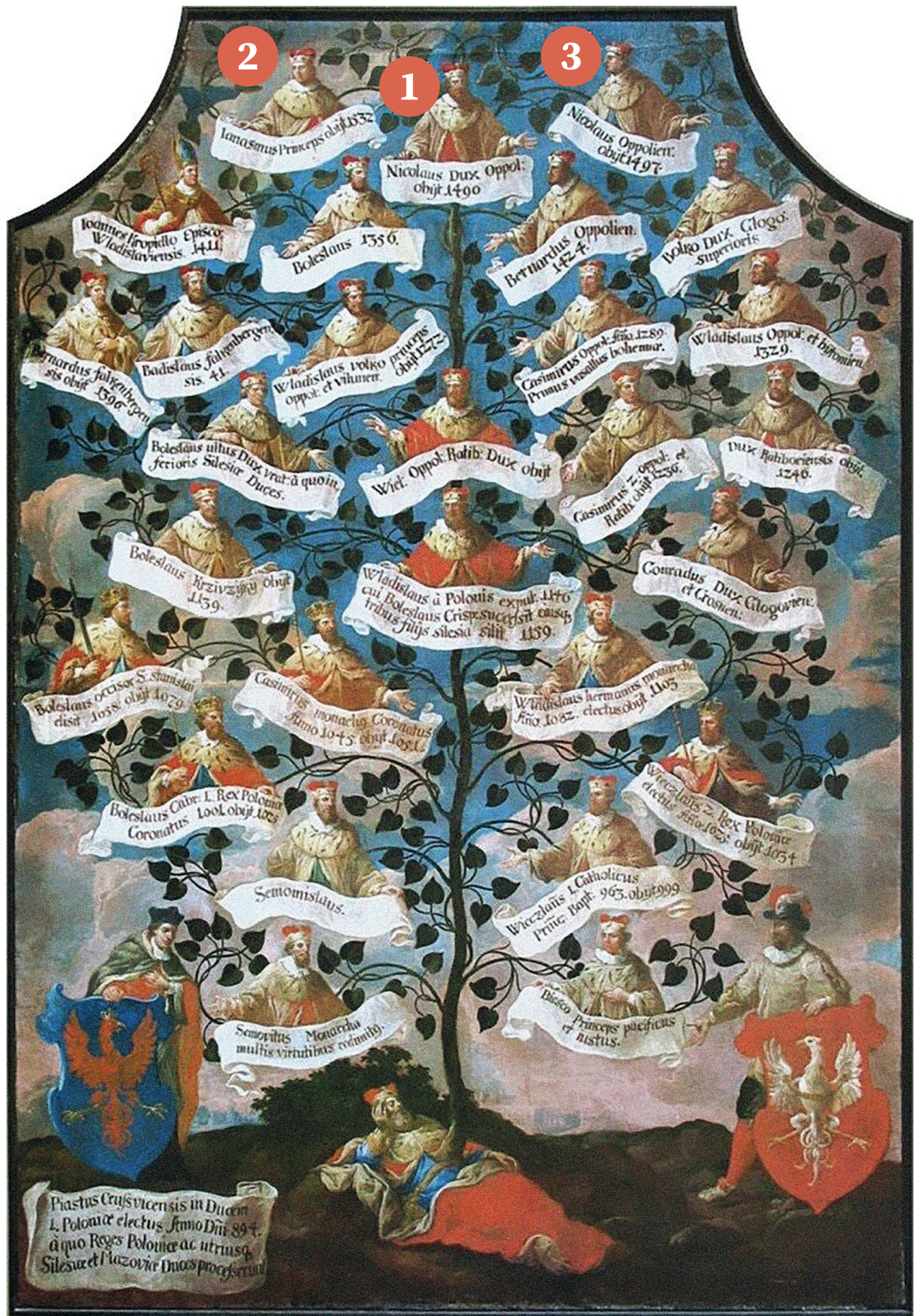
.....

.....

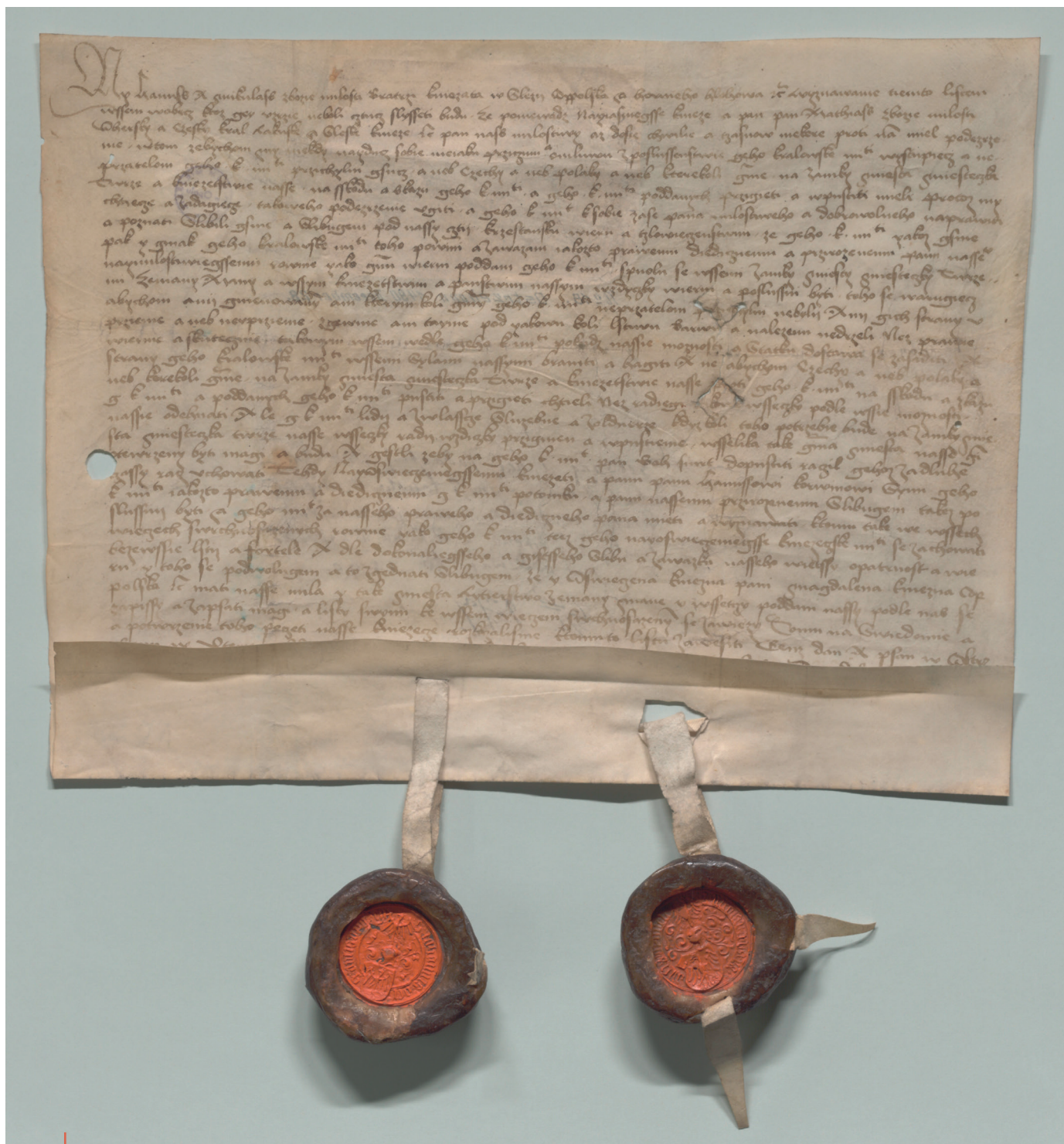
.....

.....

.....

Materiał numer 3 – dokument książąt Jana i Mikołaja z 1490 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/21

Dokument z dwoma pieczęciami:

1. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm

Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie taki sam orzeł, po bokach labry.

Legenda: S. JOHANNIS. DEI. G. DUCIS OPOLIEN.

2. Na czerwonym wosku, średnicy 5,5 cm

Wizerunek: herb, na tarczy orzeł, na hełmie orzeł wzlatający.

Legenda: S. D. NICOL. DUCIS. OPOL.

**Na podstawie katalogu (strona 9) oraz materiału nr 1 i nr 3
wyjaśnij termin „bracia niedzielni”, którym określano Jana i Mikołaja.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 2

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

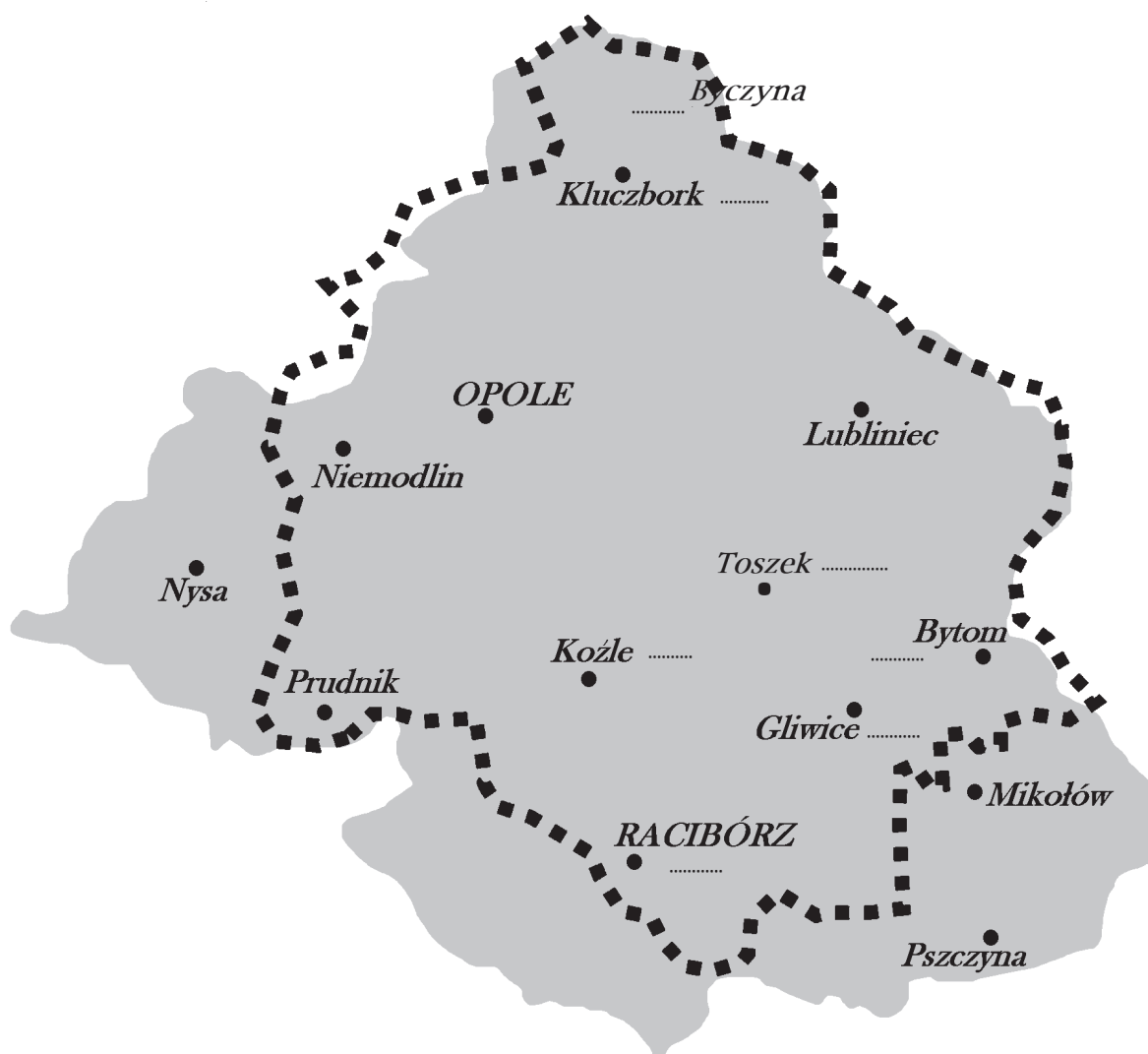
Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Książęta Jan i Mikołaj rządili wspólnie i zgodnie do 1497 r. Terytorium ich księstwa należało do najrozleglejszych w tym czasie na Śląsku. Książęta nie zaniechali żadnej okazji, by je jeszcze powiększyć.

I tak dzięki układowi z księciem Janem raciborskim uzyskali obietnicę przejęcia po nim księstwa raciborskiego, u schyłku XV w. do Opola przyłączyli natomiast okręg gliwicki i Toszek.

Opracowano na podstawie: *Opole. Dzieje i tradycja*, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011; Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007.

Materiał numer 2 – mapa przedstawiająca księstwo opolsko-raciborskie za panowania Jana Dobrego

Opracowano na podstawie mapy „Księstwo Opolskie za Jana II Dobrego a prowincja Górny Śląsk”, źródło: <https://pl.m.wikipedia.org/> dostęp: 21.02.2022

Materiał numer 3 – kalendarium wydarzeń

1475/1476

Śmierć starszego brata Jana Dobrego, Ludwika

1479

Książęta Jan i Mikołaj składają w Ołomuńcu hołd lenny Maciejowi Korwinowi

1494

Książę Jan dokonuje zakupu ziemi gliwickiej

1495

Książę Jan wykupuje ziemię toszecką

1497

Śmierć brata księcia Jana, Mikołaja II. Książę Jan obejmuje władzę w księstwie niemodlińskim

1498

Książę Jan wykupuje ziemię bytomską

1506

Książę Jan odkupuje Byczynę i Kluczbork

1509

Książę Jan wykupuje ziemię kozielską z rąk czeskich

1511

Książę Jan zawiera układ sukcesyjny z księciem raciborskim, regulujący kwestię posiadania księstwa raciborskiego

1521

Po śmierci księcia raciborskiego, książę Jan obejmuje we władanie księstwo raciborskie

1526

Książę Jan wydaje przywilej wolności górniczej, tzw. Bergfreiheit. Rozpoczyna się rozwój górnictwa w rejonie Tarnowskich Gór

1528

Książę Jan wydaje ordunek górny, ustawę górniczą kodyfikującą m.in. prawa i obowiązki gwarków

1529

Najazd turecki na Węgry. Książę Jan zostaje mianowany dowódcą obrony Górnego Śląska

1531

Książę Jan wydaje tzw. przywilej Hanuszowy

1532

Śmierć księcia Jana Dobrego w Raciborzu

Na mapie przedstawiającej księstwo opolsko-raciborskie za panowania Jana Dobrego (materiał numer 2), na podstawie kalendarium wydarzeń (materiał numer 3) w wyznaczone miejsca wpisz daty przyłączenia poszczególnych ziem do księstwa Jana Dobrego.

Karta pracy 3

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

26 czerwca 1497 r. w Nysie odbył się zjazd książąt śląskich, którego celem było ustalenie warunków złożenia hołdu Władysławowi Jagiellończykowi, królowi Czech. W trakcie obrad Mikołaj II zaatakował księcia cieszyńskiego Kazimierza oraz ranił biskupa wrocławskiego Jana Rotha. Dzięki pomocy mieszczan nyskich książę został schwytany i osadzony w wieży. Następnego dnia nyski sąd ławniczy uznał Mikołaja winnym napaści na królewskiego starostę i biskupa oraz skazał na karę śmierci przez ścięcie mieczem. Wyrok został natychmiast wykonany. Wydarzenie to miało związek z wojnami, jakie toczyły się pomiędzy zwolennikami Władysława Jagiellończyka i Macieja Korwina. Maciej Korwin był królem Węgier, Chorwacji i Czech, a od 1474 roku sprawował władzę nad Śląskiem. Maciej Korwin nakładał na miasta i szlachtę śląską ogromne podatki, odbierał siłą całe księstwa i rozdawał je swojej rodzinie i urzędnikom. Jan i Mikołaj także odczuli chciwość Macieja. Byli zmuszeni do świadczeń pieniężnych oraz w naturze. W 1487 r. król zaprosił obu braci na zjazd do Koźła, gdzie podstępnie ich

uwięził i trzymał w niewoli tak długo, dopóki nie wypłacili mu olbrzymiego okupu.

Mikołaj mógł się czuć w Nysie ponownie zagrożony pojmaniem i uwięzieniem. Motywy jego postępowania nie są do końca jasne. Królem Czech był już Władysław Jagiellończyk, który uchodził za władcę ugodowego, polubownie załatwiającego spory. Wiadomo natomiast, że bezprecedensowe było zachowanie uczestników zjazdu i mieszkańców Nysy wobec występku Mikołaja. Mieszczanie wyciągnęli księcia z kościoła, w którym się schronił łamiąc tym samym prawo azylu. Mikołaja postawiono przed sądem miejskim, co było niezgodne z jego pozycją społeczną, a i kara była bardzo surowa, biorąc pod uwagę fakt, że książę nie zaatakował samego króla, a rany odniesione przez poszkodowanych nie były poważne.

Po egzekucji ciało Mikołaja złożono w kościele, a trzeciego dnia przewieziono do Opola. Księcia pochowano w kościele franciszkanów. Uroczysty pogrzeb odbył się 6 lipca 1497 r.

Opole. *Dzieje i tradycja*, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011.

Materiał numer 2 – Scena ścięcia Mikołaja II Opolskiego w Nysie, Juliusz Kossak

Źródło: „Tygodnik Ilustrowany” nr 9, 1880 r.

Material numer 3 – podcast „Historia o bramach Opola” prof. Anny Pobóg-Lenartowicz

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=IsxBOUf7l84> (dostęp 1.09.2022)

Na podstawie materiałów nr 1, 2 i 3 wykonaj polecenia

1. Podaj nazwę miasta, w którym odbył się zjazd książąt śląskich.

.....

2. Opisz sposób przedstawienia egzekucji księcia Mikołaja w materiale nr 2 z uwzględnieniem lokalizacji wydarzenia i sposobu ukazania księcia.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. Wskaż, w której części Opola znajdowała się brama, przez którą przejechał kondukt żałobny wiozący trumnę księcia Mikołaja.

.....
.....

Karta pracy 4

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

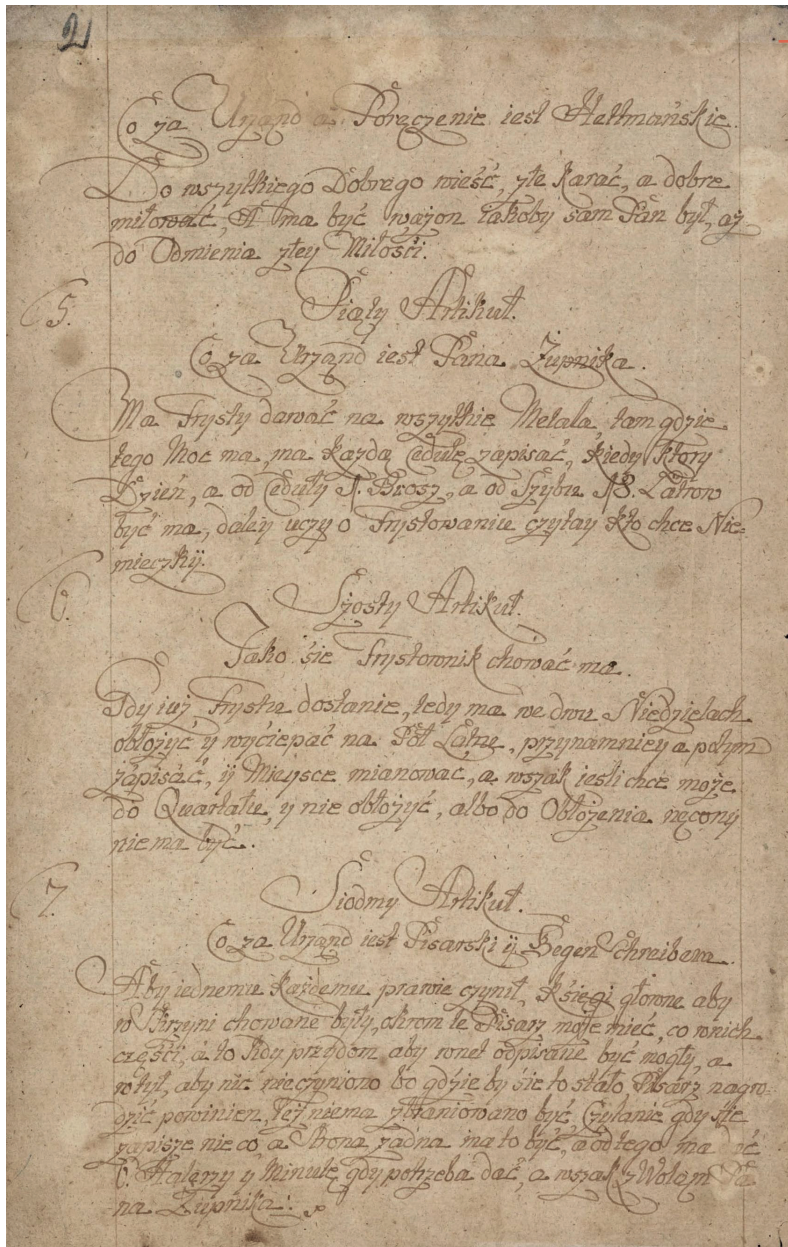
Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Jan był dobrym gospodarzem, starał się zarządzać swoim księstwem w sposób nowoczesny. Reorganizował jego funkcjonowanie w kwestiach ustrojowych, sądowniczych, gospodarczych, społecznych i religijnych. W sprawach gospodarczych na uwagę zasługuje zwłaszcza ustawa górnicza, tzw. ordunek górny. Wydanie tego dokumentu wiązało się z nabyciem przez księcia ziemi bytomskiej w 1498 r. Na bogate w kruszce tereny zaczęli ściągać górnicy (gwarkowie) z różnych stron – Niemcy, Czesi, Polacy. Książę najpierw nadał im akt wolności górniczej, a następnie, 16 listopada 1528 r., wydał ordunek górny. Niezwykły, jak na owe czasy, kodeks pracy został napisany w języku niemieckim, a następnie przetłumaczony na polski i czeski, aby wszyscy górnicy na terenie księstwa wiedzieli, jakie mają prawa i obowiązki. Zawierający 72 artykuły dokument regulował warunki pracy i płacy w kopalniach srebra i ołowiu. Efektem jego wydania był rozwój górnictwa kruszcowego na Górnym Śląsku, m.in. w Tarnowskich Górach, które stały się jednym z największych ośrodków wydobywania ołowiu i srebra w tej części Europy. Artykuł 58 ustawy górniczej przewidywał, że część tygodniowego wynagrodzenia będzie zabierana i składowana w skrzyni. Pieniądze te były gromadzone i wydawane na potrzeby m.in. chorych i kalekich górników.

Praca górników w tym okresie była bardzo trudna. Podstawowymi narzędziami do urabiania skał były kilof, młot i perlik. Co kilkanaście metrów drążono niewielkie i stosunkowo płytkie szyby. Zabezpieczano je drewnem sosnowym, brzozowym lub dębowym. Metoda urabiania skał i poszerzania wyrobisk polegała na podkładaniu ognia. Wysoka temperatura wpływała na rozprężenie skał i ich rozsadzanie. Istotnym elementem kopalni były szyby wentylacyjne. Do oświetlania podziemnych korytarzy używano kaganków z łojem. Częstym problemem w kopalni była woda zalewająca eksplorowane pokłady. Urobek transportowano na powierzchnię za pomocą ręcznego kołowrotka, w wiadrach lub koszach. Gwarkowie, aby dostać się do podziemnego królestwa, zjeżdżali na linach lub schodzili po cembrowaniu, czasami stosowano drabiny wiszące. Dzienna szychta robotnika górnika wynosiła 12 godzin, z godziną przerwą na posiłek. Początek i koniec szychty oznajmiał dzwon kopalniany. Udającym się do pracy górnikom nie wolno było podawać w gospodzie piwa ani wina pod karą grzywny.

Opracowano na podstawie: Piernikarczyk J., *Pierwsza polska ustawa górnicza czyli „Ordunek Górny”*; *Historyczny dokument Górnego Śląska z roku 1528*, Tarnowskie Góry 1928; *Opole. Dzieje i tradycja*, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011; Pokoj J., *Artykuł 58 Ordunku Górnego, czyli rzecz o początkach ubezpieczeń na Śląsku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 2018, z. 2, s. 173-194; *Ordunek górny – ustawa górnicza na Górnym Śląsku* (instytutkorfantego.pl, dostęp 25.02.2022).

Material numer 2 – fragment ordunku górnego

Skan przedstawia stronę 2 Ordunku górnego.

Dokument z 1528 r. był pierwotnie rozpowszechniany w języku niemieckim w wielu egzemplarzach. Niektóre egzemplarze przetrwały jeszcze do początku XVIII wieku, do dzisiaj nie zachował się jednak żaden oryginalny. Gwarkowie tarnogórscy przybyli na te tereny głównie z Frankonii i byli przeważnie niemieckojęzyczni. Z biegiem czasu jednak następował proces polonizacji miasta, dlatego też dokonano przekładu tekstu na język polski.

Opracowano na podstawie: Jedynak Z., *Ordunek Górny, „Montes Tarnovicensis”* 2002, nr 10 (wersja internetowa, <https://web.archive.org/web/20080411100922/http://www.montes.pl/Montes10/index.htm>, dostęp: 31.08.2022 r.)

Źródło: Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 12/1441/1

Korzystając z opisu źródła podaj obecne miejsce przechowywania zachowanego egzemplarza ordunku górnego.

.....

Przy pomocy strony internetowej www.szukajwarchiwach.gov.pl odzyskaj nazwę zespołu archiwalnego, w którym znajduje się omawiana ustawa.

.....

Materiał numer 3 – postaci górników z przełomu XV i XVI w.

Źródło: Agricola G., *De re metallica libri XII (...)*, Bazylea 1556.

Materiał numer 4 – fragment opracowania

„Wydaje się, że strój górniczy niemieckiego kręgu kulturowego nawiązywał do ówczesnego ubioru codziennego. Składał się on przede wszystkim z lnianej koszuli, dubletu i nogawic oraz, sięgającej poniżej kolan, skóry przewiązanej na biodrach. Poszczególne elementy garderoby mogły mieć formę prostą lub bardziej fantazyjną, zarówno jeśli chodzi o krój, jak i barwę oraz rodzaj wykorzystanego materiału. W tym drugim wypadku mogły świadczyć o większej zamożności górnika. W źródłach ikonograficznych gwarek przepasany jest, zgodnie z ówczesnym zwyczajem, wąskim pasem.

Rzadko jednak pokazane są zawieszane na pasie torby. Stopy chroniły buty o kroju nawiązującym do aktualnej mody – na niektórych rycinach przedstawiane z charakterystycznym szerokim tępym nosem, tzw. „krowim pyskiem”. Nakryciem głowy górnika dołowego były najczęściej dobrze dopasowane wokół twarzy kaptury, zakładane bezpośrednio na głowę lub na czepek. Wydaje się, że z reguły kaptury te były integralną częścią koszuli i zakładano je na głowę niejako spod dubletu lub stanowiły osobny kaptur z peleryną i były zakładane pod dublet”.

Słowniczek:

DUBLET - obcisły kaftan sięgający do bioder

Źródło: Zagożdżon P. P., Zagożdżon K. D., *Ubiór roboczy dolnośląskiego górnika kruszcowego u schyłku średniowiecza*, [w:] *Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury*, red.: P. P. Zagożdżon, M. Madziarz, Wrocław 2008, s. 310.

**Na podstawie materiału nr 3 i 4 wymień 4 elementy ubrania
górnika z przełomu XV i XVI w.**

.....

.....

.....

Wyjaśnij, czy taki strój chronił go podczas pracy w kopalni.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Odpowiedz, czy słusznie Jan Dobry zawarł w ustawie górniczej przepisy
dotyczące odszkodowań dla górników? Odpowiedź uzasadnij.**

.....

.....

.....

.....

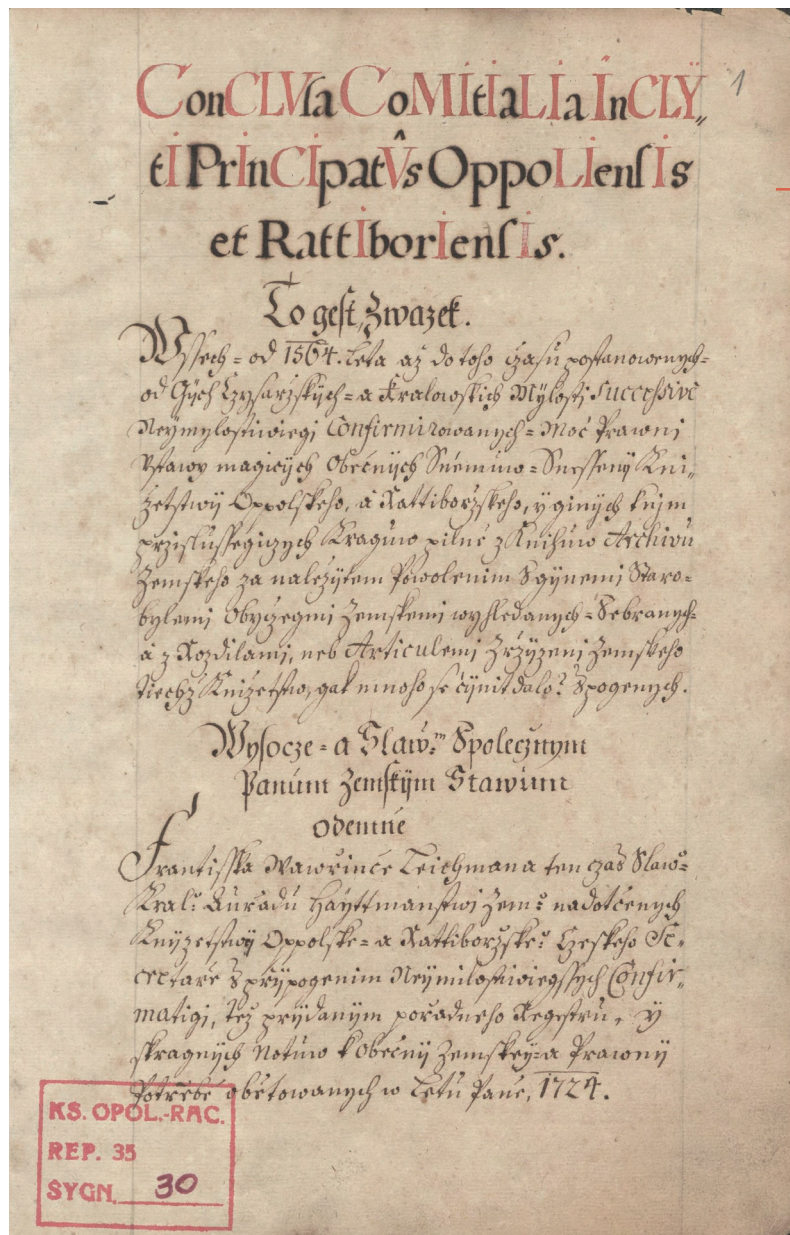
.....

.....

.....

Karta pracy 5

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment źródła archiwalnego

Przywilej Hanuszowy

Przywilej Hanuszowy – Wielki Przywilej Ziemski wydany 8 września 1531 roku w Opolu przez księcia Jana. Akt ten regulował sytuację prawno-ustrojową księstwa.

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu, sygn. 82/8/30

Materiał numer 2 – herby książęce

1.

2.

3.

Źródło: poczet.com (dostęp 24.02.2022)

Materiał numer 3 – fragment tekstu opracowania

W pierwszej kolejności zostały w nim potwierdzone dotychczasowe przywileje i stan posiadania mieszkańców księstwa. Następnie określono warunki składania hołdu lennego królowi czeskiemu. Księżu bardzo zależało, aby księstwo pozostało jednością. Jan ustanowił również urząd starosty krajowego, wybieranego spośród szlachty, będącego przedstawicielem króla w czasie jego nieobecności. Natomiast w przypadku nieobecności starosty zastępować go mieli kanclerz oraz trzech wybranych szlachciców. Starosta miał stać na czele sejmiku ziemskiego, który od momentu śmierci księcia stanowił najwyższą władzę w księstwie.

Stany księstwa zostały upoważnione do posługiwania się wspólnym herbem, chorągwią ziemską oraz pieczęcią, a więc atrybutami zarezerwowanymi wcześniej wyłącznie dla księcia. Herb przekazany księstwu przedstawiał złotego orła w koronie, na niebieskim polu.

W zakresie sądownictwa przywilej przyznawał stanom prawo do sądu ziemskiego, złożonego z sześciu

przedstawicieli szlachty i dwóch mieszczan. Wobec tego sądom miejskim zostało odebrane prawo sądenia szlachty w sprawach kryminalnych.

W sprawach dotyczących wojny każdy mieszkaniec został zobowiązany do obrony granic księstwa pod wspólną chorągwią. Poddani zostali również zwolnieni od płacenia cła przy zakupie i sprzedaży, co nie dotyczyło jednak obcokrajowców i kupców.

Dokument przyznawał również prawo do zakupu i posiadania ziemi przez chłopów. Było to bardzo nowoczesne rozwiązanie, biorąc pod uwagę zwłaszcza fakt, że w tym czasie przez Europę przetaczała się fala buntów chłopskich. W Niemczech w 1525 r. zakończyła się wojna chłopska, w której śmierć poniosło nawet 100.000 chłopów. Ci, którym udało się przeżyć, utracili wszystkie wcześniejsze prawa, nakładano na nich olbrzymie grzywny lub okrutne kary.

Opracowano na podstawie: *Encyklopedia województwa śląskiego* t. 2 (ibrbs.pl, data dostępu 18.02.2022); Zajączkowska U., *Książę Jan Dobry. Ostatni Piast na Opolu i Raciborzu*, Strzelce Opolskie 2014.

Na podstawie materiału nr 1 – 3 wykonaj zadania:

1. W wykropkowane miejsca obok pojęć wpisz litery, poprzedzające właściwe im definicje

starosta krajowy kanclerz sąd ziemski

- A. urząd sądowniczy złożony z przedstawicieli szlachty i mieszczan
- B. osoba zastępująca starostę
- C. przedstawiciel króla, stojący na czele sejmiku ziemskiego

2. Wskaż herb, który książę Jan przekazał mieszkańcom księstwa.

W wykropkowane miejsce wpisz cyfrę, poprzedzającą wizerunek herbu.

Uzasadnij wybór.

NR

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 4

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – pomnik Jana Dobrego i inne miejsca w Opolu związane z księciem

fot. Magdalena Knieja

Pomnik Jana Dobrego przed budynkiem Uniwersytetu Opolskiego

Wyobraź sobie, że jesteś przewodnikiem po Opolu i opracowujesz plan wycieczki szlakiem Jana Dobrego. Zaplanuj trasę wycieczki tak, aby jej uczestnicy zobaczyli wszystkie najważniejsze miejsca w Opolu związane z księciem. Wykorzystaj informacje z katalogu, Internetu i zamieszczoną fotografię.

Plan wycieczki

Miejsce w Opolu	Co warto zobaczyć
Plac przed budynkiem Uniwersytetu Opolskiego	
Katedra opolska	
Katedra opolska	
Katedra opolska	
Katedra opolska	
Kościół franciszkanów	

W ramach podsumowania wycieczki:

1. Wyjaśnij, dlaczego książę Jan dostał przydomek „Dobry”.

.....

.....

.....

.....

2. Wskaż dwa/trzy argumenty na poparcie tezy, że książę „wyprzedzał swoją epokę”.

.....

.....

.....

.....

3. Zaproponuj inną formę upamiętnienia księcia oprócz wymienionych w planie wycieczki.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

In gotis namen amen Wir Johannes vnd Ludas gebroder von gotis gna
mit diesem briffe vor allen die en sehn adir hören leyn Das vor vns komen ist
brocht eyne offinbriff etwan der hochgebornn ffurstom vnd ffrawn ffra
hangnde in gezeigil lantende vff die Lmuse rente vnd zugehorunge die se
gehabt hat vns demuttyglichen gebeten das wir den selbm briff vornewer
noch vmehalt der alden briffe vor schreiben vnd bestetigen welche briff
nem ewige gedechtnisse Wir Offra von gotis gnaden herzogom in Oppol
adir legim vffintlichen vnd bekennen Das vor vns komen ist dy forunt
vmbetwungen vmbetrogm noch mit keyne ersal vor fluxet Sundir von recht
recht redlichen eplischen vnd ewiglichen aufgelaßn gegeben aufgegeben
so ytand hat in quiffstigen zeitn habm mit adir viner gewynne vnd
horungen gnyßen gemessen ffuchtten notyn vnd renten mit allen ffreyheit
wehnen vnd gremtzen dy weite breytze vnd lange got vmbfangn vnd von aldu
horungen wy dy geheßsen seyn vnd mit sindelichen namen vnd wortem
mystöer grofste polmstöer gal verlustöer gnyße auff der helyenne Stadstol
re vnd gal hauff den ffreyfste vnd brottbentchen ouer zu Oppol Sont ouer
te Stadt Oppoln gefessen vnd gelegm Sont ouer quu manz grofsten ierliche
vnd gal Den guten vnd ffremen kunden Nicolan Gofelwicz des erben mannes
na tarbter Als Annan Barbaran Hedwige forgen vnd katzermen Zubabm b
eplischen vnd ewiglichen zubesagen vnd an iren notyn zuwenden des besten
konde als Annan Obretitis wybe an diese vorrehtunge zu irem teile ge
selbe Ir teil wedir zuorte an ir gewysterde dy obgenan eplisch vnd ewig
den bedorhten irem erwerthe hat haben mit adir viner gewynne O
nan halben dorffle Strawdyg des gutis mit allen seynen zugehorungyn
gebite mit andern irem gnyßen dy so In vnd vmb oppoln vnser Stadt
sal seyn Sont wil dy weile flalebet domete thuen vnd lossm voreroff
bestn so mit mögm vngewinnet von den bedorhten kunden Noth tode der
gq mit andern gnyßen als obmefschreiben seht an dy vilbenante kunder epl
lichen dienften Doran haben wir vnser gnyß getzen vnd haben das gerech
tichem zu obirfenglogan am arsten tage des heiligen leychnams Noth ep
gewest die woltuchtagen vnser lieben getramen Niclas langnaw v
Geynre vnd Lerze gebroder Niclas Lerze Bone von nymanddorff v
wir der genan ffrawe wortwea mögluche vnd demuttyge bete angefehn
den genan briff vornewer vnd bestetign vnd vor schreiben die gnan gnyß
notkomelunge vnd nechte dy Zubabm halden besetzen gemessen vnd zu
genomen dy halbedorffe gnyße vnd alle zugehorunge dy in dem dorffe z
nechte mit gebrawotem Des zu orkunde vnd meher sicherheit haben n
zu Oppol am montage noth des heiligen leychnams tag Noth ep geb
die tode vnd woltuchtage vnser lieben getramen her Jan wubensky An
drecht landtchen kerkhoff Inactomita vubeliche gnyß

SCENARIUSZ

MÓWIĄCE ZNAKI WŁADZY

Materiały edukacyjne dotyczące książąt opolskich i ich fundacji.

SCENARIUSZ LEKCJI

„Dlaczego książęta fundowali kościoły i klasztory na Śląsku?”

Czas trwania – 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 5-6 szkół podstawowych, proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć z historii jako rozszerzenie lekcji o dziejach Śląska.

Cele:

Po lekcji uczeń:

- zna podstawowe fakty z działalności Kościoła katolickiego i zakonów w średniowiecznym Opolu: osiedlenie franciszkanów, sprowadzenie dominikanów, powstanie Kaplicy Piastowskiej, kult św. Krzyża i kapituła kolegiacka
- potrafi wymienić Piastów opolskich, którzy przyczynili się do rozwoju zakonów w Opolu: Bolko I, Bolko II, Bolko III, Władysław II, Jan II Dobry
- identyfikuje miejsca w Opolu związane z zakonami: kościół oo. franciszkanów, kościół na Górcie, katedra
- zna i rozumie pojęcie fundacji i potrafi go użyć poprawnie
- potrafi analizować źródła historyczne i opracowania

Środki dydaktyczne:

katalog oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania:

wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja, praca w grupach

**Rekapitulacja
wtórna**

Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat znaczenia i roli Kościoła w średniowiecznym społeczeństwie. Może wykorzystać poniższy tekst jako przykładowy wykład dla 11-12 latków.

Przypomina, że księża pełnili funkcje religijne, ale też byli wykształconą grupą ludności. Umieeli czytać i pisać w języku łacińskim, który był wówczas nie tylko językiem kościelnej liturgii, ale również oficjalnym językiem dyplomacji. Dlatego często pełnili na dworach panujących dynastii funkcje doradców oraz wysokiej rangi urzędników. Duchowni organizowali także średniowieczne szkolnictwo.

Zakony zaczęły powstawać już w pierwszych wiekach średniowiecza. Członkowie zakonu składali śluby ubóstwa, celibatu i posłuszeństwa, dlatego, co do zasady, nie posiadali majątku osobistego, nie zakładali rodzin i zobowiązywali się do bezwzględnego posłuszeństwa władzom zgromadzenia. Zakonnicy poświęcali się modlitwie i służeniu innym ludziom. Od XIII w. zaczęły powstawać zakony żebracze, istniejące głównie w miastach i utrzymujące się z ofiar wiernych. Pierwszy zakon tego rodzaju założył św. Franciszek z Asyżu. Oprócz opieki nad chorymi i biednymi franciszkanie słynęli także z wygłaszania kazań prostym, zrozumiałym dla ludu językiem. Drugi zakon żebraczy powstały w tym czasie to zakon dominikanów, założony przez św. Dominika.

Nauczyciel przedstawia uczniom sytuację na Śląsku Opolskim, głównie w Opolu. Opole było siedzibą kapituły kolegiackiej (kolegiata to kościół niebędący katedrą, przy którym znajduje się zgromadzenie kanoników, czyli kapituła kolegiacka), pełniącej dużą rolę w życiu kościelnym i kulturalnym miasta i regionu.

Powstawanie kapituł było efektem współpracy władzy świeckiej i duchownej. Udział władzy świeckiej w fundowaniu kościołów wynikał zazwyczaj z pobożności władców oraz chęci podniesienia znaczenia swojego księstwa. Na Śląsku takim aspiracjom sprzyjało rozbiecie dzielnicowe. Rządy kolejnych książąt opolskich w XIII w.: Mieszka I, Kazimierza I, Mieszka II i Władysława I miały na celu podniesienie znaczenia Opola. Za panowania Kazimierza I nastąpiła przebudowa siedziby książęcej na PasiECE, co spowodowało przeniesienie się mieszkańców na prawy brzeg Odry, gdzie ok. 1217 r. miała miejsce lokacja nowego miasta na prawie niemieckim. Książę chciał w ten sposób podnieść znaczenie Opola na równi ze stolicami innych księstw dzielnicowych. Temu celowi służyło również założenie kapituły kolegiackiej. Działająca przy kolegiacie miejscowa szkoła stała na wysokim poziomie, o czym świadczy duża liczba absolwentów studiujących w Krakowie i na innych uniwersytetach europejskich.

Życie religijne ówczesnego Opola kształtowało duchowieństwo, ale ogromne znaczenie miało także nastawienie władców. Wyrazem ich pobożności były liczne fundacje, czyli założenia klasztorów (Czarnowąsy, Opole, Jemielnica). Książęta podejmowali działalność fundacyjną z powodów religijnych (by w ten sposób zapewnić sobie życie wieczne lub zadośćuczynić za wyrządzone krzywdy). Kościoły i klasztory były również miejscem pochówku władców i ich rodzin. Fundacja kościelna miała pozytywny wpływ na gospodarkę miasta, a także zapewniała podniesienie prestiżu samego władcy, co w konsekwencji przekładało się na wzrost jego znaczenia politycznego i społecznego.

Niemal wszyscy książęta opolscy prowadzili działalność fundacyjną. Największym poparciem wśród książąt opolskich cieszyli się franciszkanie i dominikanie. Na 14 fundacji na Górnym Śląsku aż 10 (w tym 4 franciszkańskie i 6 dominikańskich) było dziełem książąt opolskich. Poparcie dla zakonów żebraczych, które były wspólnotami miejskimi, wynikało z ich popularności w XIII w. w całej Europie. Powszechna urbanizacja i rozwój gospodarczy przyczyniły się do powstania dużej grupy ubogich mieszkańców miasta. Stąd zapotrzebowanie na działalność zakonów żebraczych, pracujących wśród najbiedniejszych.

Książęta opolscy przyczynili się do powstania 24 klasztorów na terenie podległego im księstwa. Były wśród nich klasztory dominikanów, kanoników regularnych, franciszkanów, cystersów, paulinów i benedyktynów.

Fundacje miały charakter przede wszystkim religijny. Klasztory jednak miały również charakter militarny, były miejscami kultów pątniczych, centrami wymiany handlowej, ośrodkami szerzenia myśli.

Książęta opolscy zdawali sobie sprawę, że bez udziału zakonów nie jest możliwy rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny ich ziem.

**Opracowanie
nowego
materiału**

Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 1. Uczniowie zapoznają się z krótką informacją na temat najstarszego kościoła w Opolu, a następnie szukają w Internecie następujących definicji: dekanat, kapituła, kolegiata. Kolejny tekst dotyczy współczesnych prac archeologicznych prowadzonych przy opolskiej katedrze. Uczniowie dowiadują się, jakie informacje można pozyskać w wyniku takich badań oraz jak można zweryfikować dokonane odkrycia.

Następny tekst dotyczy zakonu franciszkanów, a zadaniem uczniów jest wyszukanie w tekście najważniejszych dat z historii tego zakonu w Opolu. Kolejno uczniowie poznają dzieje zakonu dominikanów i na dołączonej rycinie autorstwa F. B. Wernhera, na podstawie wszystkich tekstów, identyfikują poszczególne kościoły w przestrzeni miejskiej Opola.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 2. Uczniowie opisują postać księcia Bolka II znajdującą się na jego pieczęci - książę w zbroi stoi na tle murów obronnych, w prawej ręce trzyma miecz, oparty o prawe ramię, w lewej ręce – tarczę z orłem.

Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 3. Uczniowie oglądają zdjęcia nagrobków z kaplicy św. Anny w kościele franciszkanów. Na pierwszym zdjęciu przedstawiony jest nagrobek książąt Bolesława I i Bolesława II w Kaplicy Piastowskiej. Obaj książęta przedstawieni są w zbrojach, na głowach mają mitry – oznaki władzy książęcej. Nogi Bolesława I wspierają się na lwie, symbolizującym odwagę i waleczność. Kolejne zdjęcie ukazuje nagrobek księcia Bolesława III i jego żony Anny. Książę przedstawiony jest w zbroi, w pozycji leżącej, z nogami wspartymi na lwie. Uczniowie próbują opisać nagrobki, zwracając uwagę na elementy świadczące o książęcym pochodzeniu przedstawionych osób na symbolikę zwierząt. Na podstawie tablicy z genealogią Piastów Opolskich uczniowie wypisują imiona książąt spoczywających w kościele franciszkanów.

Następnie uczniowie zastanawiają się nad pochodzeniem herbu miasta – pół orła (herb Piastów śląskich) i pół krzyża (kult Krzyża po wyprawach krzyżowych i relikwie Św. Krzyża podarowane w 1024 r. przez biskupa wrocławskiego Klemensa).

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 4. Uczniowie poznają postać księżnej Eufemii, fundatorki wielu nadań kościelnych. Pracują na źródle ikonograficznym (pieczęć księżnej), poznając znaczenie przedstawionych na niej symboli.

Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 5. Uczniowie czytają informacje na temat Jana Kropidły oraz słuchają bajki o nim. Następnie opisują, w jaki sposób biskup Kropidło przysłużył się swojemu miastu oraz zastanawiają się, które z przytoczonych źródeł jest bardziej wiarygodne.

**Rekapitulacja
pierwotna**

Nauczyciel przedstawia polecenia

- Wytłumacz, na czym polegała działalność fundacyjna książąt opolskich ?
- Wyjaśnij, dlaczego fundacja kościołów i klasztorów była ważna dla rozwoju miasta, uwzględniając aspekt społeczny, polityczny, gospodarczy i religijny.

KARTY PRACY

„Dlaczego książęta
fundowali kościoły
i klasztory na Śląsku?”

Karta pracy 1

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Pierwszy kościół opolski pw. Św. Krzyża należał do najstarszych na Śląsku. Po lokacji miasta na prawym brzegu Odry, umiejscowiony blisko brzegu rzeki stał się kościołem parafialnym nowej osady. Kult Św. Krzyża rozwijał się od XII w. w związku z wyprawami krzyżowymi. W XIII w. podniosło się znaczenie miasta w związku z szeregiem wydarzeń w opolskim Kościele.

Od 1223 r. Opole było stolicą dekanatu, a od 1227 archidiakonatu. W latach 1232-1239 przy kościele Św. Krzyża powstała kapituła kolegiacka. Obok posługi duszpasterskiej kanonicy prowadzili działalność kulturalną (biblioteka) i oświatową (szkoła).

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011.

Wykorzystując zasoby Internetu odszukaj najlepszą Twoim zdaniem definicję pojęć.

DEKANAT -

KAPITUŁA -

KOLEGIATA -

Materiał numer 2 – fragment tekstu naukowego

„Piaski czasu” – ślady przeszłości w ziemi zapisane

Kolegiata jest jednym z najstarszych kościołów w Opolu, jej powstanie datuje się na I połowę XIII wieku. Podczas badań archeologicznych prowadzonych od maja do lipca 2022 roku przez archeologa, dr Magdalenę Przysiężną-Pizarską z Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego, zostały odkryte fragmenty zachowanych relikwów architektonicznych kolegiaty. Mogła zostać zbudowana z niedużych, nieregularnych ciosów wapienia. Kościoły pochodzące z początku chrześcijaństwa, do wieku XIII, były to niewielkie, jednonawowe budowle o wymiarach wnętrza około 7,2 x 11 metrów, z prezbiterium wielkości 5,7 x 6,3 metra, niższym i węższym od nawy, zakończonym małą, półkolistą apsydą o promieniu 1,9 metra – jak kościół w Rycynie, powiat Oława. Kościół mógł zawierać pod wyniesionym prezbiterium kryptę, która świadczyła o jego dużym znaczeniu, ale podziemne pomieszczenia w budowlach jednonawowych były niezwykle rzadkie. Natomiast romańska kolegiata z XIII wieku mogła być świątynią trójnawową, także wzniesioną z ciosów wapienia, co potwierdzają odkrycia archeologiczne z ubiegłego roku. Mogła być złożona z szerokiego na

10,7 metrów korpusu, prostokątnego prezbiterium o szerokości nawy głównej i dwuwieżowej fasady zachodniej. Całkowita długość kościoła mogła wynosić około 30 metrów. Przy nawie północnej i południowej mogły być ulokowane kaplice. Badania archeologiczne mogą potwierdzić wielkość kościoła kolegiackiego, pomieszczenia znajdujące się wewnątrz, przedmioty obrzędowe czy kaplice. Mogą również odsłonić pozostałość baptysterium w pobliżu kolegiaty oraz otaczający ją cmentarz wczesnośredniowieczny, na którym chowano mieszkańców dawnego Opolu. Archeologia jest nauką multidyscyplinarną, ponieważ dzięki współpracy z wieloma innymi naukami jest w stanie zweryfikować pozyskane dane. Współpraca z Archiwum Państwowym w Opolu, w którym przechowywane są dokumenty dotyczące kolegiaty, pozwala na zweryfikowanie danych dotyczących jej budowy, wielkości czy datowania. Archeologia pozwala odkryć przeszłość zakopaną głęboko pod ziemią, zajmuje się czasem, w którym żył i rozwijał się człowiek, począwszy od epoki kamienia, a zakończywszy na czasach nam współczesnych.

Tekst autorski dr Magdaleny Przysiężnej-Pizarskiej

Słowniczek pojęć:

NAWA - część kościoła między wejściem a ołtarzem, przeznaczona dla wiernych

APSYDA - pomieszczenie na planie półkola, półelipsy lub wieloboku, dostawione do bryły kościoła

PREZBITERIUM - część kościoła przeznaczona dla duchowieństwa

FASADA - główna część elewacji budynku

BAPTYSTERIUM - budowla przeznaczona do udzielania chrztu

Materiał numer 3 dokumentacja zdjęciowa z wykopalisk w opolskiej katedrze oraz badań w Archiwum Państwowym w Opolu

fot. Magdalena Knieja

Dr Magdalena Przysiężna-Pizarska prezentuje odkryte podziemia opolskiej katedry

fot. Aleksandra Starczewska-Wojnar

Dr Magdalena Przysiężna-Pizarska podczas poszukiwań historycznych dokumentów w Archiwum Państwowym w Opolu

fot. dr Magdalena Przysiężna-Pizarska

Szkielety odkryte podczas wykopalisk w opolskiej katedrze

Na podstawie materiałów nr 1, 2 i 3 wyjaśnij, w jaki sposób archeolodzy i historycy odkrywają nowe informacje o historii naszego miasta. Jaka wiedza jest im potrzebna do interpretacji przeznaczenia zachowanych relikwów architektonicznych?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał numer 4 – fragment tekstu naukowego

Zakon Braci Mniejszych (minorytów), znany pod nazwą franciszkanów, wywodzi się z Asyżu we Włoszech – miejsca urodzin św. Franciszka, jego założyciela. Dzięki aprobachie i wsparciu książąt piastowskich franciszkanie osiedlili się na ziemiach polskich. Zakonnicy przybyli do miasta w 1248 r. Fundacja księcia opolskiego Władysława I pozwoliła na zakorzenienie się minorytów w strukturze średniowiecznego Opolu. Klasztor i kościół stanęły blisko siedziby książęcej, czyli zamku na Ostrówku.

Na czasy panowania Władysława przypada najwięcej fundacji klasztornych i najhojniejsze uposażenia. Mnisi mieli pomóc księciu w staraniach o tron krakowski, fundacje pomogły księciu zagospodarować nieużytki ziemskie.

W początkowym okresie istnienia kościół franciszkanów pełnił funkcję usługową wobec dworu książęcego, zaś w 1313 r. został określony mianem kościoła zamkowego. Świadczy to o silnych związkach opolskiego konwentu franciszkańskiego z rodziną książęcą.

Klasztor i kościół uległy zniszczeniu w wyniku pożaru, który wybuchł w Opolu w 1307 r. Dwa lata później podjęto dzieło odbudowy obu obiektów. Poświęcenie nowego kościoła pw. Świętej Trójcy nastąpiło najpóźniej w 1359 r. Nowa świątynia, wybudowana w stylu gotyckim, od samego początku nabrała charakteru kościoła dworskiego. W 1516 roku, na mocy bulli papieża Leona X, ostatni książę piastowski w Opolu, Jan Dobry, usunął z klasztoru franciszkanów, a na ich miejsce sprowadził bernardynów (obserwantów), którzy od roku 1473 mieszkali na przedmieściu Opolu. Istotą miasta było m.in. to, że organy władzy miejskiej ponosiły odpowiedzialność za życie religijne swoich mieszkańców. Z kolei Kościół i jego struktury służyły kształtowaniu się i rozwojowi organizmów miejskich. Swoją miastotwórczy wkład miał także XIII-wieczny zakon franciszkański, który odpowiadał na potrzeby społeczne wynikające z postępującej urbanizacji i ciągle rosnącej liczby biednego proletariatu miejskiego pozostawionego bez opieki.

Kowalski M., Korczak L., *Broszura – przewodnik po kościele franciszkanów w Opolu*, Kraków 2008

(publikacja internetowa, dostęp: 1.09.2022);

Dominiak W., *Władysław I, książę opolski (1225-1281)*, [w]: *Opolanie znani i nieznani. Średniowiecze*, red.: A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2009, s. 77-94;

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011.

Na podstawie materiału nr 4 wymień najważniejsze daty z życia średniowiecznego zakonu franciszkanów:

- osiedlenie franciszkanów w Opolu - r.
- kościół franciszkański stał się kościołem zamkowym - r.
- zniszczenie kościoła i klasztoru w pożarze - r.
- poświęcenie odbudowanego kościoła - r.

Materiał numer 5 – fragment tekstu naukowego

Zakon dominikanów powstał w 1215 r. w Tuluzie, założony przez Dominika pochodzącego z Kastylii. Nowy zakon miał opierać się na dwóch podstawowych zasadach: solidnym wykształceniu i karności. Z tego też powodu Dominik nakazał, by przy każdym konwencie funkcjonowała szkoła. Pierwszym Polakiem, który wstąpił do zakonu dominikanów, był Jacek Odrowąż (św. Jacek). Innym pochodzącym ze Śląska dominikaninem był Czesław Odrowąż (bł. Czesław).

W drugiej połowie lat 80. XIII w. książę opolski Bolesław zdecydował się osadzić na opolskiej Górcie dominikanów, przypuszczalnie wypędzonych wcześniej z wrocławskiego klasztoru św. Wojciecha. Ulokowanie

na Górcie nowego zakonu przyczyniło się w dalszej perspektywie do zagospodarowania tej części miasta. Książę uregulował ich sytuację prawną w 1295 r., a w 1307 r. wybudował zakonnikom prowizoryczne zabudowania klasztorne.

W XIV w., prawdopodobnie dzięki staraniom księcia Władysława, przystąpiono do budowy nowego, murowanego kościoła klasztornego oraz rozbudowy zabudowań klasztornych. Kościół poświęcono w 1361 r. Nowe, murowane zabudowania klasztorne powstały do 1399 r.

Najważniejszym celem wspólnoty było sprawowanie liturgii oraz przygotowywanie się do niej poprzez studiowanie Pisma Świętego i przygotowywanie kazań.

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011;
Pobóg-Lenartowicz A., Psy Pana, czyli rzecz o dominikanach z opolskiej Górki, Opole 2020.

Na podstawie materiałów nr 4-5 wyjaśnij, jakie znaczenie miały klasztory dla średniowiecznych miast i dlaczego książęta tak chętnie dokonywali fundacji?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

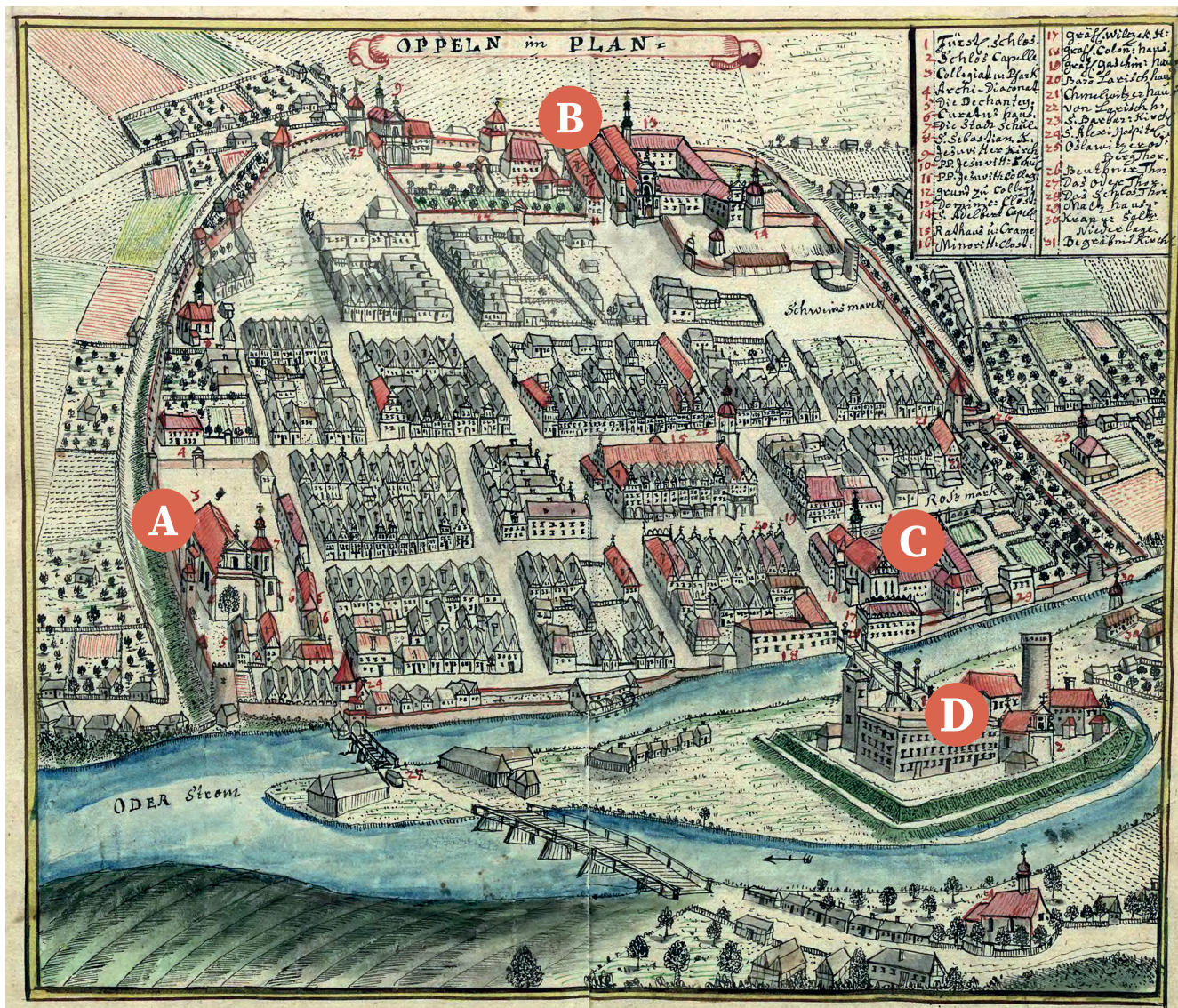
.....

.....

.....

.....

Material numer 6 – plan miasta Opola autorstwa Friedricha Bernharda Wernhera

Źródło: Silesia in Compendio seu Topographia das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesiens [...] Pars I, 1750-1800, s. 238-239

Na podstawie materiałów nr 1-5 przyporządkuj na planie miasta budowle sakralne wpisując obok nazw odpowiednie litery:

- katedra.....
- klasztor franciszkanów.....
- klasztor dominikanów.....

Karta pracy 2

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Kościół franciszkanów był szczególnie otoczony opieką przez księcia Bolka II. To w czasie jego panowania doszło do poświęcenia nowej świątyni, która mając charakter budowli gotyckiej znacznie różniła się od skromnego budownictwa franciszkańskiego.

Znajdująca się w kościele kaplica św. Anny stała się nekropolią Piastów Opolskich. Tam też po śmierci 21 czerwca 1356 roku ksiądz został pochowany.

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011.

Materiał numer 2 – pieczęć Bolka II

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/1

Materiał numer 3 – herb Piastów Opolskich

phot. Aleksandra Starczewska-Wojnar

Herb Piastów Opolskich, zwornik w kaplicy św. Anny

Na podstawie materiałów nr 2-3 opisz wizerunek księcia znajdujący się na pieczęci:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 3

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Bolko III był najmłodszym synem Bolesława II. Po śmierci ojca w 1356 r. objął władzę w stołecznym Opolu. Był inicjatorem budowy książęcego mauzoleum w kościele franciszkańskim – kaplicy św. Anny (zwanej też Piastowską). Pod koniec swojego życia ufundował kamienne nagrobki Bolka I i Bolka II oraz swój i swojej żony Anny, wykonane według najlepszych europejskich

wzorów przez warsztat rzeźbiarski pozostający pod wpływem znakomitej szkoły praskiej. Na nagrobku po lewej stronie znajdują się rzeźbione postacie książąt Bolesława I i Bolesława II. Po prawej stronie znajdują się nagrobki księcia Bolesława III i jego żony Anny.

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011;
Kowalski M., Korczak L., *Broszura – przewodnik po kościele franciszkanów w Opolu*, Kraków 2008
(publikacja internetowa, dostęp: 1.09.2022)

Materiał numer 2 – fotografie nagrobków książąt opolskich w kościele franciszkanów

Nagrobek książąt Bolesława I i Bolesława II w Kaplicy Piastowskiej

Nagrobek księcia Bolesława III i jego żony Anny w Kaplicy Piastowskiej

fot. Aleksandra Starczewska-Wojnar

Na podstawie materiałów nr 1 i 2 opisz jeden z nagrobków książęcych, zwracając uwagę na oznaki władzy książęcej i symbolikę zwierząt.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

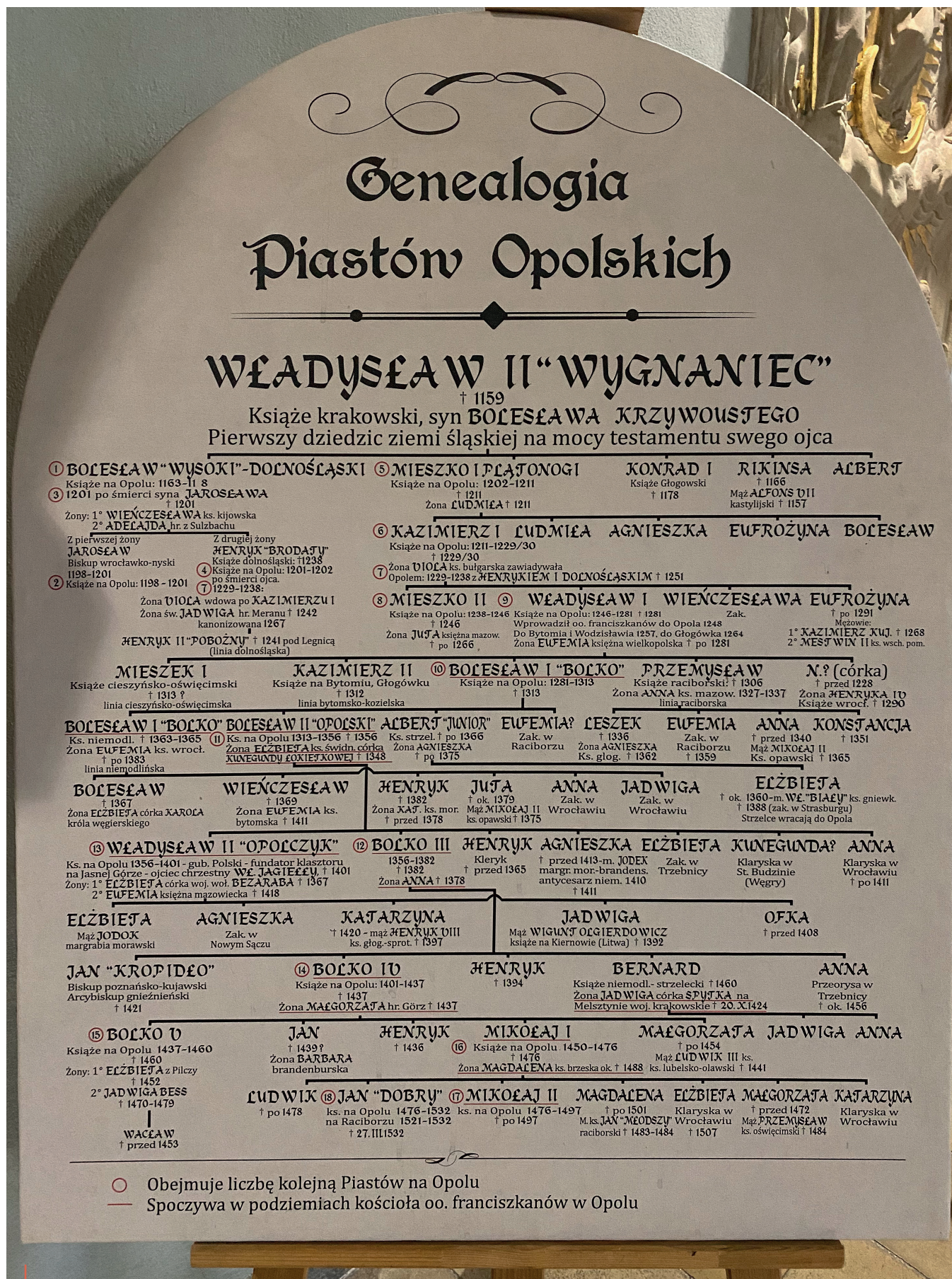
.....

.....

.....

.....

Materiał numer 3 – tablica z genealogią Piastów Opolskich
znajdująca się w Kaplicy Piastowskiej

fot. Aleksandra Starczewska-Wojnar

Genealogia Piastów Opolskich z Kaplicy Piastowskiej w kościele franciszkanów w Opolu

**Na podstawie materiału nr 3 wypisz imiona ksiąząt spoczywających
w kościele franciszkanów w Opolu.**

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

Karta pracy 4

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Księżna Eufemia była drugą żoną księcia opolskiego Władysława Opolczyka, lecz pozostawała w cieniu swojego wpływowego męża, nie angażując się w sprawy polityczne. Księżę jednak zawsze liczył się z jej zdaniem, czyniąc ją swoją cichą doradczynią oraz darząc ją ogromnym szacunkiem. W dokumentach bardzo często pojawiała się obok męża, a po jego śmierci otrzymała godziwą oprawę wdowią. Małżeństwo Eufemii i Władysława Opolczyka było wyjątkowo zgodne, o czym świadczą zachowane dokumenty. Księżna towarzyszyła również swojemu mężowi przy okazji rozmaitych fundacji kościelnych. 14 marca 1391 roku w Opolu małżonkowie wspólnie zapisali klasztorowi franciszkanów położony poza murami miasta młyn. Eufemia współwystawiała też wydany 28 października 1399 roku dokument dotyczący kolejnego nadania dla franciszkanów. Jako wdowa, po śmierci męża w 1401 r., posiadała własną ciemnozieloną pieczęć na talerzu z ciemnobrązowego wosku

z napisem: „S. Domine ducisse de Opln” („Pani księżna Opola”) oraz przedstawieniem księżnej trzymającej w lewej ręce psa na smyczy, a w prawej sokoła. Według badacza średniowiecznej sfragistyki (nauki o pieczęciach) Zenona Piecha pies symbolizował małżeńską wierność władczyni, zaś w połączeniu z sokołem miał dodatkowo podkreślać jej zamiłowanie do myślistwa. Pieczęć Eufemii znana jest z wydanego przez nią 15 lipca 1405 roku w Głogówku dokumentu, w którym poleciła radzie miejskiej w Opolu, aby nie dopuściła ona do sprzedaży terenu podlegającego prawom miejskim. Przechowywany jest on do dziś w opolskim Archiwum Państwowym.

Księżna Eufemia zmarła między 9 sierpnia a 25 września 1418 roku, najprawdopodobniej na zamku w Głogówku. Została zapewne pochowana obok ukochanego męża Władysława Opolczyka w klasztorze franciszkanów w Opolu.

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011.

Materiał numer 2 – pieczęć księżniczki Eufemii

Na podstawie materiałów 1 i 2 wykonaj zadanie.

Księżna posiadała własną pieczęć, z wizerunkiem postaci stojącej kobiety z jedną ręką podniesioną, w drugiej trzymającą smycz ze skaczącym psem.

Wyjaśnij, jakie cechy symbolizowało to zwierzę.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/8

Zaproponuj inną formę wyrażenia owych cech na współczesnej pieczęci lub narysuj projekt pieczęci.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

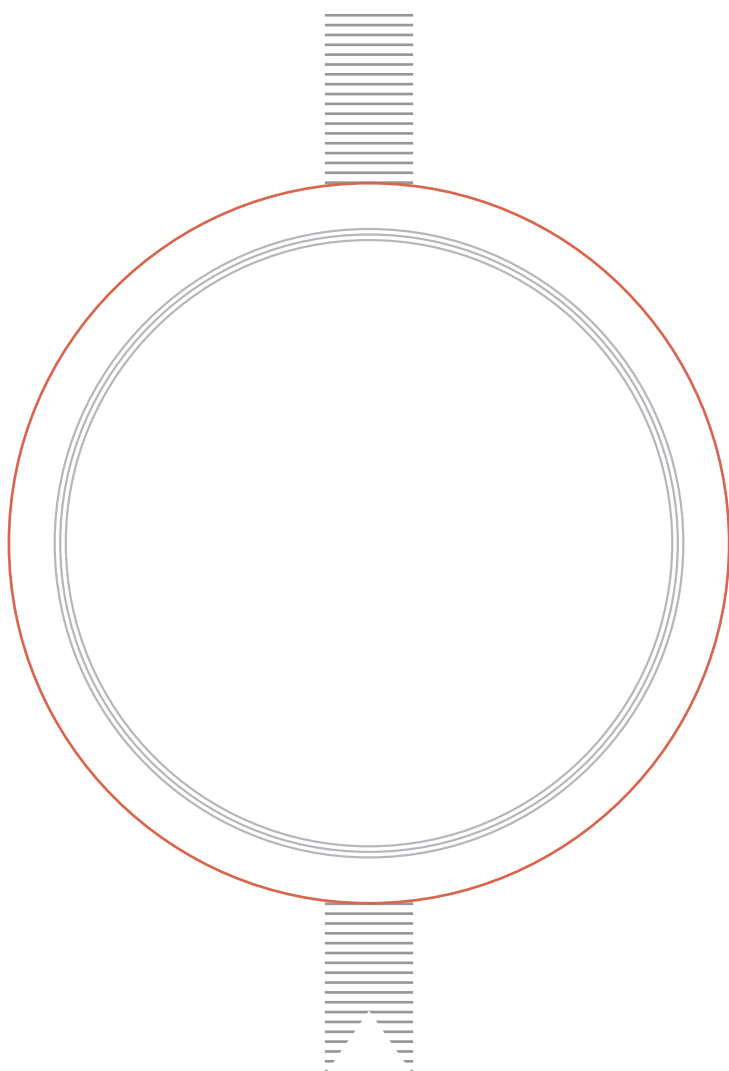
.....

.....

.....

.....

.....

Karta pracy 5

Zapoznaj się z materiałami i wykonaj polecenia.

Materiał numer 1 – fragment tekstu naukowego

Jan Kropidło został przeznaczony do kariery duchownej i w ciągu swojego życia uzyskał szereg stanowisk kościelnych. Otrzymał staranne wykształcenie, studiując m.in. na uniwersytecie w Bolonii. W wieku zaledwie 20 lat został biskupem poznańskim. Później obejmował kolejno biskupstwa: włocławskie, kamienieckie i chełmińskie. Mimo licznych obowiązków i podróży nie zaniedbywał rodzinnego Opola. U schyłku życia osiadł na zamku górnym. Swój okazały majątek przeznaczył w części na rozwój miasta.

W 1421 r. przekazał 600 grzywien groszy praskich na rzecz Opola z zastrzeżeniem, że odsetki od tej sumy mają być przeznaczone na budowę murowanych domów. Niewiele mniejszą kwotę zapisał na cel założenia nowego szpitala, a osobno wyznaczył sumę na posagi dla ubogich córek mieszczańskich. Był też dobrodziejem opolskich dominikanów. Ich kościół obrał też na miejsce swojego pochówku. Cenił polowania z sokołami. Odznaczał się elokwencją i błyskotliwym poczuciem humoru.

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajączkowska, Opole 2011;
Wólkiewicz E., *Jan „Kropidło” (1360/64-1421)*, [w]: *Opolanie znani i nieznani. Średniowiecze*, red.: A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2009, s. 77-94.

Materiał numer 2 – bajka o Janie Kropidle

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=pc-mkb92R0o>

Na podstawie materiałów nr 1 i 2 powiedz, jak biskup Kropidło przysłużył się swojemu rodzinnemu miastu. Wyjaśnij, które ze źródeł jest bardziej wiarygodne i dlaczego.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Regula an der heiligen Elisabeth
des fünfzehnhundert Jare und De=

Pieczęć księżnej Eufemii na
dokumencie z 1405 r.

Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/22/8

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Państwowe w Opolu

Akta miasta Opola, zespół nr 22, sygn. 1, 2, 8, 10, 19, 20, 21, 23, 26

Archiwum Państwowe w Katowicach,

Akta miasta Tarnowskich Gór, zespół nr 1441, sygn. 1

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Księstwo opolsko-raciborskie, zespół nr 8, sygn. 30

Źródła drukowane:

Agricola G., *De re metallica libri XII* (...), Bazylea 1556.

Prasa:

„Tygodnik Ilustrowany” nr 9, 1880 r.

Literatura:

Dominia W., *Władysław I, książę opolski (1225-1281)*, [w:] *Opolanie znani i nieznani. Średniowiecze*, red.: A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2009, s. 77-94; *Opole*.

Encyklopedia województwa śląskiego t. 2 (ibrbs.pl, data dostępu 18.02.2022).

Hanakówna L., *Tragedia nyska, czyli rzecz o okrutnej śmierci Mikołaja II opolskiego Piasta*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne”, 1997, nr 1/4, s. 27-36.

Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007.

Jedynak Z., *Ordunek Górny*, „Montes Tarnovicensis” 2002, nr 10 (wersja internetowa, <https://web.archive.org/web/20080411100922/http://www.montes.pl/Montes10/index.htm>, dostęp: 31.08.2022 r.).

Kowalski M., Korczak L., *Broszura – przewodnik po kościele franciszkanów w Opolu*, Kraków 2008 (publikacja internetowa, dostęp: 1.09.2022).

Mały artystyczny przewodnik po Opolu, Opole 2018 (wersja internetowa, dostęp 23.02.2022).

Odkryj Opole w szkole, red.: S. Jagło, J. Berdzik, Opole 2017.

Opole. Dzieje i tradycja, red.: B. Linek, K. Tarka, U. Zajązkowska, Opole 2011.

Ordunek górny – ustawa górnicza na Górnym Śląsku (instytutkorfantego.pl, dostęp 25.02.2022).

Piernikarczyk J., *Pierwsza polska ustawa górnicza czyli „Ordunek Górny”. Historyczny dokument Górnego Śląska z roku 1528*, Tarnowskie Góry 1928.

Pobóg-Lenartowicz A., *Klasztory Opola do 1532 r. Uwagi wstępne*, [w:] *Miasto czyni wolnym*.

W 790. rocznicę lokacji miasta Opola (ok. 1217-2007), red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2008, s. 105-116.

Pobóg-Lenartowicz A., *Psy Pana, czyli rzecz o dominikanach z opolskiej Górki*, Opole 2020.

Pokoj J., *Artykuł 58 Ordunku Górnego, czyli rzecz o początkach ubezpieczeń na Śląsku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 2018, z. 2, s. 173-194.

Sękowski R., *Koniec średniowiecza i kształtowanie się podstaw ustrojowych księstw opolskiego i raciborskiego (Szkice i wypisy źródłowe)*, Opole 2011.

Siek J., *Zamek górny w Opolu*, Opole 2022.

Wólkiewicz E., *Jan „Kropidło” (1360/64-1421)*, [w:] *Opolanie znani i nieznani. Średniowiecze*, red.: A. Pobóg-Lenartowicz, Opole 2009, s. 77-94.

Zajązkowska U., *Książę Jan Dobry. Ostatni Piast na Opolu i Raciborzu*, Strzelce Opolskie, 2014.

Zagożdżon P. P., Zagorózdżon K. D., *Ubiór roboczy dolnośląskiego górnika kruszcowego u schyłku średniowiecza*, [w:] *Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury*, red.: P. P. Zagożdżon, M. Madziarz, Wrocław 2008, s. 310.

oferta edukacyjna Archiwum Państwowego w Opolu

FILMY

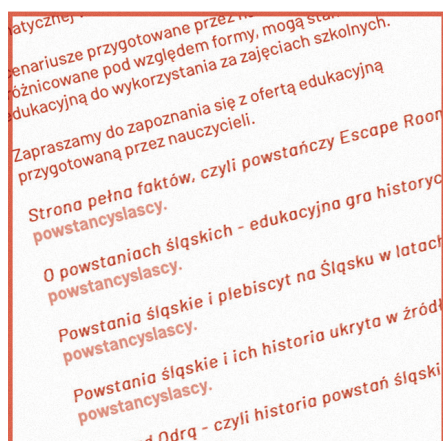
O kwaterunku, ślubie, upadkach obyczajów...

PODCASTY

Co się działo na Śląsku w czasach plebiscytu

SCENERIUSZE LEKCJI DO POBRANIA

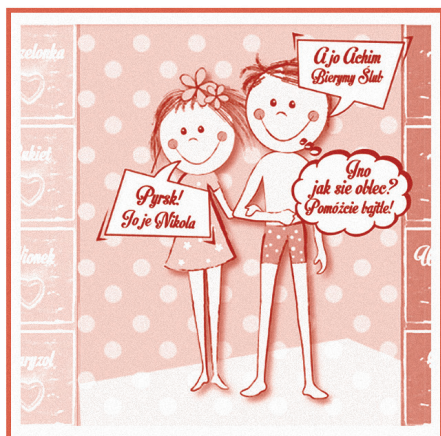
100-lecie powstań śląskich i plebiscytu

MATERIAŁY EDUKACYJNE DO POBRANIA

100-lecie Związku Polaków w Niemczech

GRY ONLINE

LEKCJE ARCHIWALNE

